

Spotlight

Vaktechnisch bulletin van
PwC Accountants
Jaargang 28 - 2021 uitgave 4

Woord vooraf

Fraude in de spotlight

Interview

Hugo van den Ende en Jan-Kees
Janse in gesprek met stakeholder
Hans van der Vlist

Verslaggeving

Accountants worden
transparanter over de aanpak
van frauderisico's

Accountancy

Frauderisicoanalyse; geen
overbodige luxe

Governance en toezicht –

Bestuurdersaansprakelijkheid
bij fraude

Recht

Fraude en cryptovaluta

ESG-ontwikkelingen

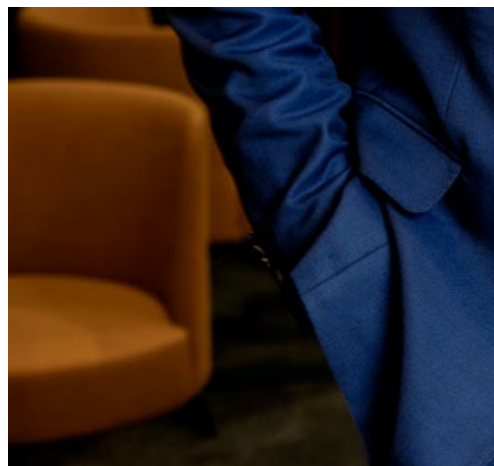
Krijg grip op greenwashing
in de waardeketen

Digital

Fraudebestrijding met behulp
van data-analyse

Belastingen

Prinsjesdag 2021:
vennootschapbelastingtrends

In gesprek met
stakeholder
Hans van der Vlist

Pagina 7

Bij PwC willen we een bijdrage leveren aan het vertrouwen in de maatschappij en het oplossen van belangrijke problemen. Wij zijn een netwerk van firma's in 156 landen met meer dan 295.000 mensen. Wij zien het als onze taak om kwaliteit te leveren op het gebied van assurance-, belasting- en adviesdiensten. Bij PwC in Nederland werken bijna 5.300 mensen met elkaar samen. Vertel ons wat voor u belangrijk is. Meer informatie over ons vindt u op www.pwc.nl.

PwC verwijst naar de Nederlandse firma en kan soms naar het PwC-netwerk verwijzen. Elke aangesloten firma is een afzonderlijke juridische entiteit. Kijk op www.pwc.com/structure voor meer informatie.

Fraude in de spotlight

Deze editie van Spotlight is gewijd aan fraude, een thema dat maatschappelijk in de 'spotlight' staat. Niet alleen vanwege de vele vormen van fraude en de maatschappelijke kosten die ermee gepaard gaan, maar ook vanwege de aandacht voor de rol van de accountant in het voorkomen en detecteren van fraude.

Als forensisch accountant en voorzitter van de Werkgroep Fraude van de NBA is fraude een onderwerp dat mij dicht aan het hart ligt. Het is een onderwerp waar ik de hele dag op verschillende manieren mee bezig ben, bijvoorbeeld door het uitvoeren van forensische onderzoeken bij een vermoeden van fraude, het ondersteunen van controleteams bij het uitvoeren van hun frauderisicoanalyse, het helpen van controleteams bij het adresseren van (een vermoeden van) fraude tijdens de controle en het uitvoering geven aan de fraudeagenda van de NBA.

Ik realiseer me dat het niet iedereen gegund is zoveel met het thema fraude bezig te kunnen zijn als ikzelf. We zeggen wel eens gekscherend dat we iedereen (zo vroeg mogelijk) in zijn carrière een goede fraude gunnen. Want zoals Cruyff al zei: 'je gaat het pas zien als je het doorhebt'. Maar de vraag is dan wel: als je niet die ene fraude bent tegengekomen, hoe kun je het dan toch doorhebben? Dat kan wat mij betreft op een aantal manieren:

- Je legt een professioneel-kritische instelling aan de dag en gelooft niet alles wat je verteld wordt.
- Je hebt in de opleiding voldoende kennis en kunde meegekregen over de verschijningsvormen van fraude en kunt die herkennen.
- Je benut de algemene kennis die beschikbaar is – bijvoorbeeld inzake sectorspecifieke frauderisicofactoren.
- Je maakt gebruik van gespecialiseerde kennis (bijvoorbeeld door de inzet van forensische expertise) om je te helpen fraude(risico's) te herkennen.
- Je maakt gebruik van de mogelijkheden van data-analyse om fraudesignalen tijdig te herkennen.
- Je neemt kennis van (actuele) fraudecasuïstiek en beschouwt of deze fraude zich ook in jouw omgeving kan voordoen.

Dit zijn in theorie allemaal logische stappen om te zetten, maar zoals altijd is de praktijk weerbarstiger. Op al deze punten is er beweging en worden er tools en templates ontwikkeld, maar het zal nog veel tijd en aandacht vergen om ze naar een hoger niveau te tillen.

Er is geen 'silver bullet' die ons helpt om alle fraude in één keer de wereld uit te helpen. Wat wel helpt en in mijn ogen nog onvoldoende aandacht krijgt, is het samenwerken in de keten. Daarmee bedoel ik dat iedereen in de keten zijn rol en verantwoordelijkheid inzake fraude pakt:

- Het bestuur van de organisatie zorgt voor een adequate beheersing van frauderisico's.
- Commissarissen en toezichthouders bevragen het bestuur kritisch over frauderisico's.
- Accountants besteden voldoende aandacht aan fraude tijdens hun werkzaamheden.
- Toezichthouders en opsporingsinstanties delen kennis over frauderisico's en maatschappelijke trends die zij waarnemen.

De wereld om ons heen staat echter niet stil. Integendeel – ondertussen komen er alweer nieuwe fraudevraagstukken bij, zoals ESG en het daaraan gerelateerde 'greenwashing'. Ook daar hebben alle ketenpartners een rol te spelen, bijvoorbeeld door te zorgen voor betrouwbare informatie over hun duurzaamheidsclaims en de manier waarop zij hun klimaatdoelstellingen willen realiseren.

Een naar mijn mening goede ontwikkeling is dat accountants binnenkort in de controleverklaring expliciet gaan rapporteren over fraude. Is dat dan het ei van Columbus? Nee, dat is het niet. Maar ik ben ervan overtuigd dat het wel gaat bijdragen aan de dialoog over fraude – met name tussen de accountant en de gecontroleerde organisatie. Dialoog leidt tot bewustwording en bewustwording leidt tot het nemen van verantwoordelijkheid. Want het uit de wereld helpen van fraude is onze gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Sander Kranenburg

Forensics partner bij PwC en
voorzitter van de Werkgroep Fraude NBA

- 3 Woord vooraf – Fraude in de spotlight**
Deze editie van Spotlight is gewijd aan fraude, een thema dat maatschappelijk in de ‘spotlight’ staat. Niet alleen vanwege de vele vormen van fraude en de maatschappelijke kosten die ermee gepaard gaan, maar ook vanwege de aandacht voor de rol van de accountant in het voorkomen en detecteren van fraude.
Sander Kranenburg
- 7 Interview – In gesprek met stakeholder Hans van der Vlist**
Hans van der Vlist, voormalig algemeen directeur van de FIOD en nu onder andere lid van de expertgroep voor de werkgroepen Fraude en Continuïteit van de NBA, sprak met Hugo van den Ende en Jan-Kees Janse over de resultaten van de huidige witwasaanpak én de kritiek die daarop bestaat, en de vraag hoe accountants hun rol als poortwachter van het systeem beter kunnen vervullen. *Hugo van den Ende en Jan-Kees Janse*
- 13 Verslaggeving – Accountants worden transparanter over de aanpak van frauderisico's**
Vanaf boekjaar 2021 gaan accountants in de controleverklaring gefaseerd rapporteren over frauderisico's en de verrichte werkzaamheden op dit gebied. Stakeholders verwachten daarom dat ondernemingen in hun bestuursverslag ook (meer) aandacht zullen besteden aan fraude. *Micha Soentpiet en Kim Weppelman*
- 19 Accountancy – Frauderisicoanalyse; geen overbodige luxe**
Geen enkele organisatie is immuun voor fraude. Om het frauderisico te beheersen is eerst inzicht nodig in welke frauderisicofactoren aanwezig zijn. Het uitvoeren van een frauderisicoanalyse is daarom voor geen enkele organisatie een overbodige luxe. *Micha Soentpiet en Kim Weppelman*
- 25 Governance en toezicht – Bestuurdersaansprakelijkheid bij fraude**
Kunnen bestuurders aansprakelijk worden gesteld bij fraude binnen hun organisatie? In dit artikel wordt geanalyseerd hoe groot dit risico is. Ook wordt toegelicht hoe bestuurders het risico op aansprakelijkheid kunnen beperken. *Wouter Amersfoort en Mark Joosse*
- 31 Recht – Fraude en cryptovaluta**
De blockchain is zo ontworpen dat frauderen op de blockchain haast onmogelijk is en snel gedetecteerd wordt. Toch blijkt dat cryptovaluta en crypto-instellingen gevoelig zijn voor fraudes als witwassen. Hoe kan dat en wat is eraan te doen?
- 37 ESG-ontwikkelingen – Krijg grip op greenwashing in de waardeketen**
Ondernemingen die ongefundeerde duurzaamheidsclaims maken, kunnen beschuldigd worden van greenwashing. Maar een onderneming hoeft zich niet zelf schuldig te hebben gemaakt aan greenwashing om daarvan beschuldigd te worden. Ook greenwashing door ketenpartners kan een onderneming in een kwaad daglicht stellen. *Micha Soentpiet*
- 43 Digital – Fraudebestrijding met behulp van data-analyse**
Onderwerpen als fraude en digitale innovaties staan volop in de belangstelling. Het combineren van deze onderwerpen kan een effectief managementinstrument zijn om fraude op te sporen en te voorkomen.
Kim Weppelman en Rian Mes
- 49 Belastingen – Prinsjesdag 2021: vennootschapbelastingtrends**
Op en rond Prinsjesdag publiceerde het kabinet zijn plannen voor 2022. Het belastingpakket geeft vooral uitvoering aan eerder aangekondigde niet-controversiële fiscale maatregelen. Toch zit er mogelijk ingrijpende wetgeving bij. Welke ontwikkelingen in de vennootschapsbelasting kunt u dit jaar verwachten?
Maarten de Wilde en Merel Mookhoek
- 57 Eerder verschenen Spotlight-artikelen**
- 58 PwC-publicaties**

In gesprek met stakeholder Hans van der Vlist

Hans van der Vlist begon zijn loopbaan in 1971 als zestienjarige arbeidscontractant bij de douane in de Rotterdamse haven. Later werd hij onder meer counterpart directeur belastingen op Aruba, projectleider van het structureel aanpassingsprogramma in Suriname begeleid door het IMF en MT-lid bij de Belastingdienst. In 2011 werd Van der Vlist benoemd tot algemeen directeur van de Fiscale inlichtingen- en opsporingsdienst, de FIOD. Sinds zijn vertrek in 2020 werkt hij, nu in het laatste jaar voor zijn pensionering, als adviseur van de minister van Financiën, onder meer aan het opstellen van een nieuw plan van aanpak voor de witwasbestrijding, en is hij lid van de expertgroep voor de werkgroepen Fraude en Continuïteit van de NBA. Hugo van den Ende en Jan-Kees Janse gingen in gesprek met Hans van der Vlist over de resultaten van de huidige witwasaanpak én de kritiek die daarop bestaat, en de vraag hoe accountants hun rol als poortwachter van het systeem beter kunnen vervullen.

‘Dat is een mooie rol voor accountants, klanten op het spoor zetten om zelf onderzoek te doen en corrigerende maatregelen te nemen.’

Er is de nodige kritiek op het huidige witwasbeleid, met name op het feit dat de FIOD met verreweg de meeste meldingen over verdachte transacties niets zou doen terwijl banken naar eigen zeggen 12.000 mensen in dienst hebben om die beter te kunnen monitoren. Wat vind je van die kritiek?

‘Als ik het scherp zeg is dat een weinig- tot nietszeggende flard die alleen betrekking heeft op een detail aan het eind van een proces. Om dat toe te lichten moet ik terug naar mijn beginjaren bij de FIOD, 2011 en 2012. Toen hebben we samen met het OM een strategieverandering ingezet die grote effecten heeft gehad op de witwasbestrijding. Niet langer stond het doen van kwalitatief goede onderzoeken centraal, maar wilden we met de capaciteit en de taken die we hebben het effect van die onderzoeken maximaliseren. We zijn ons gaan richten op de aanpak van witwassen, corruptie en cyberfraude en daar is, mede omdat we crimineel vermogen af zijn gaan pakken, ook meer geld voor beschikbaar gekomen. Het eind van het liedje is dat de FIOD nu circa 1.700 medewerkers heeft – in mijn begintijd waren dat er ongeveer 1.000 – en het aantal mensen dat zich nu bezighoudt met het bestrijden van witwassen en fraude is een veelvoud

van wat het toen was. Ook kwalitatief zijn we naar een heel ander niveau gegaan: we hebben specialistische kennis en analyse toegevoegd in het Anti Money Laundering Centre, we maken gebruik van nieuwe technologie en we hebben internationale samenwerkingen opgezet. Dat zijn heel grote veranderingen geweest en het effectdenken is bij de FIOD nu helemaal ingebakken. Bovendien houdt ook de landelijke eenheid van de politie zich bezig met witwasbestrijding, en ook daar is de capaciteit vergroot en versterkt. Dat alles neemt niet weg dat voor een goede werking van de keten de FIU en de financiële opsporing bij zowel FIOD als Politie uitgebreid moeten worden.’

Hebben al die veranderingen ook geleid tot lagere witwasvolumes?

‘Er wordt om de paar jaar onderzoek gedaan naar de omvang van witwassen in Nederland. Het beeld is dat twee derde van die omvang te maken heeft met internationale geldstromen. Hetzelfde geldt voor corruptie, ook daarbij zie je enorme geldstromen door ons land lopen. Nederland blijft toch op allerlei gebieden een transitieland. Enig idee bijvoorbeeld welk percentage van alle geldstromen over de wereld door ons land lopen? Dat is meer dan 20%! Daar is op zich niks

mis mee, want het grootste deel betreft legale geldstromen. Illegale geldstromen liggen naar schatting op 4 tot 5% van ons BNP, en daarmee lopen we internationaal niet uit de pas. Onderzoek laat zien dat witwasvolumes over de jaren heen tamelijk constant blijven. Dat betekent niet dat alle verbeteringen in de aanpak geen resultaat hebben gehad. Het is best mogelijk dat die volumes veel groter waren geweest zonder die ingrepen, maar dat weet ik niet. In ieder geval maken we het wel steeds moeilijker om witwasconstructies op te zetten in Nederland, en dat alleen al zou als het goed is op termijn moeten leiden tot een daling van de omvang.’

De vraag blijft wel, terugkomend op het grote aantal meldingen, of dat voldoende is.

‘Een rechtstreeks gevolg van het effectdenken is dat we niet alleen witwaszaken zijn blijven onderzoeken, maar ook beter wilden begrijpen hoe geldstromen lopen en hoe het systeem werkt dat zulke zaken mogelijk maakt. Dan kom je uit bij de poortwachters van het systeem zoals banken, accountants en notarissen. Dus de onderzoeken bij de banken zijn niet uit de lucht komen vallen, die vloeien voort uit onze onderzoeken naar de manier waarop zij hun rol als poortwachters vervulden.’

Dat we daarin constateerden dat er sprake was van achterstallig onderhoud of dat zaken gewoon niet op orde waren, en dat die onderzoeken ook nog zijn afgerond met een voor de banken heel vervelende uitkomst, heeft in de financiële wereld een grote schok veroorzaakt. Dat leidt tot een schrikreactie en het aannemen van heel veel mensen, maar nog niet automatisch tot meldingen van een hoge kwaliteit. Dat is feitelijk wat er nu gebeurt, meestal gebeurt zo'n inhaalslag na een schok nu eenmaal niet op de meest effectieve en efficiënte wijze.'

Medewerkers bij banken hebben nu soms het gevoel dat ze een vooruitgeschoven post van de overheid zijn.

'De banken hebben daar wel een punt. De samenwerking tussen de FIOD en de banken is in mijn periode nooit zo goed geweest als toen we onze onderzoeken gingen doen. Wij hebben volop ingezet op samenwerking met de banken omdat het ons te doen is om de effectiviteit van de keten. Nogmaals: het gaat ons niet om het onderzoek an sich, maar om het effect dat we daarmee bereiken. De vraag is hoe je dat kunt vergroten. De Wwft [Wet ter voorkoming van witwassen en financiering van terrorisme, red.] zegt over de rol van

'Het gaat ook om de kwaliteit van de meldingen, met meldingen over losse transacties kunnen we meestal niet zoveel.'

poortwachters dat deze risk-based moet worden vervuld, niet rule-based. Maar we zien dat de uitvoering, denk aan die 12.000 mensen die ieder risico eruit proberen te vissen, nu toch sterk rule-based gebeurt. En we hebben het nu alleen over de opsporing, maar ook toezichhouders als DNB en de AFM spelen hier een heel belangrijke rol. Ik denk dat er ontzettend veel winst te behalen valt, en die weg is ook al ingeslagen met de samenwerking in het Financieel Expertise Centrum (FEC), als overheid en banken gezamenlijk echt werk gaan maken van een risk-based benadering. Dat is best ingewikkeld gezien alle belemmeringen voor informatie-uitwisseling, maar ik ben ervan overtuigd dat op die manier de kwaliteit van dit werk omhoog kan en de kosten omlaag.'

De FIOD krijgt behalve van banken ook meldingen van accountantsorganisaties. Het gaat om een zeer klein deel van het totale aantal, maar wat is jouw beeld van de kwaliteit van die meldingen?

'Als de vraag is of er in mijn ervaring veel onderzoeken gestart zijn naar aanleiding van meldingen door accountants dan is het antwoord echt nee. Accountants kijken ook altijd terug natuurlijk en nog niet zo heel ver vooruit. Het gaat ook om de kwaliteit van de meldingen, met meldingen over losse transacties kunnen we meestal niet zoveel. Maar kijk eens naar wat banken zijn gaan doen op het gebied van transactiemonitoring en Know Your Customer-controles. Voor zover ze dat mogen, voeren ze die nu gezamenlijk uit. De houding daarachter is: we hebben dit nu eenmaal te doen, we zitten allemaal in hetzelfde schuitje, als we de handen ineen slaan kunnen we het beter en goedkoper. In gesprekken met accountantsorganisaties heb ik wel eens half plagerig, half serieus gevraagd of dat niet ook iets voor hen zou zijn. Ik weet dat er van alles speelt rondom concurrentie en gegevensbescherming, maar dat is voor de banken niet anders.'

Wij lopen inderdaad ook aan tegen moeilijkheden rondom het krijgen en delen van informatie, onder meer omdat accountants aan geheimhouding gebonden zijn. Het zou goed zijn als er in de witwaswetgeving aanpassingen zouden komen die meer ruimte bieden voor dit soort informatiedeling.

‘Zeker. Bij het opstellen van het huidige plan van aanpak hadden de banken vergelijkbare problematiek en wensen, en op een aantal punten zijn de mogelijkheden toen verruimd. Maar dit soort voorstellen leidt ook altijd tot veel discussie, kijk

Het zou accountants helpen als we bewijzen of zelfs vermoedens van fraude kunnen delen met andere partijen waarvoor die informatie relevant is. Nu laten we dat vaak door klanten zelf doen, als onderdeel van een plan van onderzoek en remediation waar we om vragen.

‘Dat is een mooie rol voor accountants, klanten op het spoor zetten om zelf onderzoek te doen en corrigerende maatregelen te nemen. Zo’n onderneming zit met iets waar ze vaak ook zelf vanaf willen. Bij corruptie is dat heel duidelijk

Dat is inderdaad een heel groot dilemma. Als accountant weet je soms dát er een onderzoek naar corruptie binnen een onderneming plaatsvindt, maar is er daarover nog niets naar buiten gebracht en liggen er ook nog geen bewijzen op tafel. Dat leidt in de audit dan meestal tot een significant risico ten aanzien van corruptie. Volgens de nieuwe rapporteringsmethodiek zoals voorgesteld door de NBA loop je als accountant het risico dat je rapporteert over een corruptieonderzoek dat is gestart, ook als er nog geen bewijs is gevonden, terwijl de FIOD en de onderneming zelf daarover nog niets openbaar hebben gemaakt.

‘Zeker, dat is precies mijn punt. In de opsporing brengen we nóóit dit soort gevoelige informatie naar buiten voordat we denken dat we een zaak rond hebben. Je moet heel goed kijken naar de volgorde waarin zaken moeten gebeuren, en wat ieders rol is in dit verband. Daar zit echt een analogie met wat er bij de banken is gebeurd. Wat we daar in de witwasonderzoeken consequent geprobeerd hebben is om de keten als geheel goed te laten werken, en uit de modus van elkaar verwijten maken te blijven. In het begin was dat soms moeilijk, maar als je daarin blijft hangen weet je zeker dat je niet verder komt met elkaar.’

‘Ik denk dat accountants meer bereiken met een wat andere opvatting van hun werk. Ik zou zeggen: ken je klant, ken de omgeving waarin je klant opereert en ga meer vooruitkijken.’

maar naar de Wet gegevensverstrekking door samenwerkingsverbanden die vandaag weer volop in het nieuws was [naar aanleiding van het advies van de Autoriteit Persoonsgegevens aan de Eerste Kamer deze wet niet aan te nemen, red.]. Maar hoe je nieuwe regels ook precies formuleert, er zal altijd een dilemma tussen privacy en informatie-uitwisseling blijven bestaan. Wat kan helpen is het inzetten van technologie waarbij je niet met een grote zeef informatie ophaalt en waarbij alles van iedereen kan worden bekeken, maar technologie waarmee je veel gericht kunt kijken en waarbij je ook veel gericht kunt beschrijven voor welke gevallen je die inzet. Makkelijk wordt het nooit hè, maar een werkend voorbeeld daarvan is te vinden bij de Financial Intelligence Units van de verschillende EU-landen. Zij gebruiken een methode, ontwikkeld in Nederland door mensen van Justitie en Veiligheid, die werkt met data matching. FIU.NET heet het en daarmee kunnen de FIU's hun data als het ware tegen elkaar aan houden, zonder dat er iets wordt gedeeld, en krijgen ze een signaal als er een match wordt gevonden. Vervolgens is de betreffende informatie gericht op te vragen en via de bestaande wettelijke kanalen uit te wisselen. Ik kan me voorstellen dat dit veel breder toegepast kan worden en volgens mij zijn banken hiermee ook al begonnen.’

zo, dat is meestal geïmporteerde ellende die bij de voordeur niet goed is opgemerkt. Dus in veel gevallen is ook op die manier al winst te boeken. De vraag is wel, en ik weet dat daar veel discussie over is, wat je in dit soort situaties als accountant moet rapporteren over fraude en continuïteit.’

Wat vind je überhaupt van de gedachte om in de controleverklaring iets te rapporteren over fraude als daar aanleiding voor is?

‘Als dat leidt tot meer aandacht voor dat thema dan is dat mooi meegenomen, kun je zeggen. Maar of rapportering over fraude in de controleverklaring een goed middel is om dit te bereiken, of dit gezien alle verplichtingen die er al zijn een goede aanvulling is en toegevoegde waarde heeft, dat kan ik niet goed beoordelen. Maar ik ben over het algemeen heel praktisch ingesteld. Voordat je het in nieuwe regels zoekt zou ik eerst goed kijken of het binnen de bestaande regels niet beter kan. Nieuwe wetgeving levert in ieder geval een hoop gedoe op, maar als er niets verandert in het gedrag bereik je ook daarmee nog steeds heel weinig. Ik denk dat accountants meer bereiken met een wat andere opvatting van hun werk. Ik zou zeggen: ken je klant, ken de omgeving waarin je klant opereert en ga meer vooruitkijken. Dat kan met meer diepgang en specifiekere dan nu over het algemeen gebeurt. Daar hoort nog bij het eerder inschakelen van specialisten zoals forensisch accountants, ook dat levert soms enorme winst op.’

Zijn er zaken uit jouw tijd bij de FIOD, die al in de openbaarheid zijn uiteraard, waar wij als accountants wat van kunnen leren in de praktijk?

‘We hebben het al over de ING-zaak gehad en gezien het effect dat die zaak teweeg heeft gebracht, is er geen beter voorbeeld. Dat effect is enorm, we zitten er nog middenin en het breidt zich nog altijd uit. We begonnen met een vraag over de kritiek op de witwasbestrijding, maar de winst die we daar geboekt hebben is enorm, onder meer vanwege de aandacht voor de manier waarop de poortwachters van het systeem hun rol vervullen. En de ontwikkelingen stoppen niet. In gesprekken met accountants in de Werkgroep Fraude en de Werkgroep Wwft van de NBA zijn bijvoorbeeld voorstellen gedaan om ook de onroerendgoedsector en de telecomsector meldingsplichtig te maken. De zaken tegen enkele telecombedrijven zijn andere voorbeelden. De signalen daarvoor hadden uit de accountancy kunnen komen, maar ze zijn ergens anders vandaan gekomen. Over effect gesproken: de boetes in beide zaken tellen voor Nederland op tot bijna een miljard. Maar ik zeg er gelijk bij dat het

ons nooit was te doen om die opbrengst, we zijn geen premiejagers. Het zijn goede voorbeelden om duidelijk te maken wat hier niet onbestraft blijft, waar je hier niet mee wegkomt. We hebben duidelijk gemaakt dat als dit soort praktijken hier plaatsvindt, dat

klant, ken de omgeving waarin je klant opereert, kijk vooruit en schakel vroegtijdig specialisten als forensisch accountants in. Voor de beroepsgroep als geheel – en ik begrijp dat dat moeilijk te realiseren is – zou ik zeggen: kom uit de verdediging.

‘En wat die boetes betreft: die zijn echt niet de drijfveer in ons werk. Veel belangrijker is het besef dat alle ellende die veroorzaakt wordt door corruptie, fraude en foute geldstromen, dat daarin de werkelijke pijn zit.’

we dan optreden en interveniëren op die geldstromen. En wat die boetes betreft: die zijn echt niet de drijfveer in ons werk. Veel belangrijker is het besef dat alle ellende die veroorzaakt wordt door corruptie, fraude en foute geldstromen, dat daarin de werkelijke pijn zit. En uiteindelijk komt die altijd terecht bij de gewone burgers, zij zijn het die de echte rekening betalen.’

Heb je tot slot nog tips voor ons als accountants waarmee wij onze rol in de bestrijding van fraude beter kunnen vervullen?

‘Voor individuele accountants kom ik dan terug op wat ik eerder zei: ken je

De accountancy wordt al een tijd in de hoek gedrukt en moet van andere partijen steeds van alles. De strategie bestaat vervolgens vooral uit het uitleggen waarom dat niet kan of te moeilijk is of niet gaat helpen. Dat kan allemaal waar zijn, maar dat heeft geen zin, dat helpt niet. Om uit die hoek te komen, helpt het om initiatief te nemen met dingen die je wel kunt en wilt verbeteren. Zorg dat je voor je belangrijkste stakeholdergroepen – politiek, maatschappij, overheid en bedrijfsleven – een strategie hebt om dat verhaal over te brengen en verbinding te zoeken, en neem daarin het voortouw.’ ■

Accountants worden transparanter over de aanpak van frauderisico's

Micha Soentpiet – Vaktechnisch bureau (National Office), Assurance
Kim Weppelman – Vaktechnisch bureau (National Office), Assurance

Vanaf boekjaar 2021 gaan accountants in de controleverklaring gefaseerd rapporteren over frauderisico's en de verrichte werkzaamheden op dit gebied. Stakeholders verwachten daarom dat ondernemingen in hun bestuursverslag ook (meer) aandacht zullen besteden aan fraude.

De behoefte aan informatie over frauderisico's neemt toe

De beheersing van fraude is niet alleen relevant voor ondernemingen; ook stakeholders zijn steeds meer geïnteresseerd in de wijze waarop ondernemingen frauderisico's identificeren en beheersen en in de werkzaamheden van de accountant ten aanzien van fraude. In dit artikel wordt ten eerste ingegaan op de redenen waarom stakeholders dit thema belangrijk vinden. Vervolgens wordt beschreven hoe accountants vanaf

boekjaar 2021 de transparantie over hun werkzaamheden ten aanzien van fraude gefaseerd gaan verhogen. Zij zullen in de controleverklaring informatie opnemen over de controleaanpak op het gebied van fraude. Het artikel sluit af met een beschrijving van het mogelijke effect hiervan op de verantwoording in de jaarverslaggeving vanuit de organisatie. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan de al bestaande verplichtingen voor het bestuursverslag.

Stakeholders hebben behoefte aan inzicht in fraudebeheersing

Praktisch iedere onderneming krijgt vroeg of laat te maken met een vorm van fraude. Stakeholders willen geïnformeerd worden over de wijze waarop ondernemingen het risico op fraude beheersen. Omdat zij vaak geen directe toegang hebben tot een onderneming, zullen zij in eerste instantie afgaan op publieke uitingen van een onderneming. Het bestuursverslag als onderdeel van de jaarverslaggeving en de controleverklaring van de accountant zijn hiervoor gebruikelijke informatiebronnen.

De reden waarom stakeholders deze informatie willen hebben, is uit te leggen langs de lijnen van mogelijke reputatie- en financiële schade. Fraudegevallen kunnen leiden tot reputatieschade, die weer kan afstralen op stakeholders. Zij zullen niet in verband gebracht willen worden met een onderneming met een slechte reputatie of waar fraude schering en inslag is.

Samenvatting

Fraude heeft niet alleen impact op een onderneming, maar ook op haar stakeholders. Daarom zijn stakeholders steeds meer geïnteresseerd in de wijze waarop ondernemingen frauderisico's beheersen. Nog niet alle ondernemingen geven gehoor aan deze roep om informatie. Onderzoek wijst uit dat meer dan de helft van de onderzochte beursgenoteerde ondernemingen in hun bestuursverslag geen melding maakt van frauderisico's. Voor niet-beursgenoteerde ondernemingen ligt dit percentage mogelijk nog hoger. Vanaf boekjaar 2021 zullen accountants gefaseerd expliciet gaan rapporteren over de uitgevoerde werkzaamheden ten aanzien van fraude. Vanuit ketenverantwoordelijkheid is het passend dat als de accountant (een externe partij) hierover rapporteert, de onderneming dat zelf ook doet.

De financiële schade ziet enerzijds op omzet- en winstderving en anderzijds op ongewenste kostenposten. Beide zijn van invloed op de waarde van een onderneming en daarmee ook relevant voor stakeholders. Omzet- en winstderving kan het gevolg zijn van een slechte reputatie door een fraudegeval. Consumenten en afnemers hebben meer moeite met het kopen van producten van een onderneming met een slechte reputatie. Daarnaast kan fraude leiden tot hoge kosten en uitgaven. Denk aan de schade van de fraude an sich (diefstal van geld of goederen), maar ook aan kosten en andere uitgaven als gevolg van boetes en claims. Dit staat nog los van de kosten en uitgaven voor een onderzoek naar de fraude en daaropvolgende herstelacties (een zogenaamd 'remediation plan'). Al deze zaken kosten geld. Geld dat bijvoorbeeld als dividend aan aandeelhouders uitgekeerd had kunnen worden of geld dat gebruikt had kunnen worden voor productinnovaties.

Wat er op het gebied van frauderisico's van de accountant wordt verwacht

In de controleverklaring worden enerzijds de verantwoordelijkheden van het bestuur en commissarissen en anderzijds die van de accountant beschreven. Het bestuur en de commissarissen zijn verantwoordelijk voor een zodanig stelsel van interne beheersing dat een jaarrekening zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude kan worden opgesteld. De accountant heeft als doelstelling om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dat de jaarrekening vrij is van materiële afwijkingen als gevolg van fouten of fraude.

In december 2018 heeft de NBA een Fraudeprotocol uitgebracht. Het protocol geeft duidelijkheid over wat er van de controlerend accountant mag worden verwacht als het gaat om fraude. In het protocol wordt onderkend dat het – door het opzettelijke karakter van fraude – voor accountants lastig is om fraude te identificeren. Daarentegen hebben de gebruikers van de jaarrekening hoge verwachtingen van de rol van de accountant op het gebied van het ontdekken van fraude.

Fraudeprotocol van de NBA

Het protocol maakt onder meer duidelijk dat van een accountant mag worden verwacht dat hij de frauderisicofactoren bij klanten in kaart brengt en evalueert vanuit het risico op afwijkingen van materieel belang in de jaarrekening als gevolg van fraude. Daarnaast communiceert de accountant met zijn klant over relevante zaken rondom fraude en frauderisico's. Ook blijkt uit het protocol dat de accountant specifieke werkzaamheden uitvoert die zijn gericht op het mitigeren van het risico op materiële fouten als gevolg van fraude in het controleobject (zoals een jaarrekening of financiële verantwoording).

Vanaf 2021 zal de accountant expliciet rapporteren over frauderisico's

De Vereniging voor Effectenbezitters (VEB) stuurt jaarlijks een brief aan accountantskantoren. In de accountantsbrief van oktober 2021 geeft de VEB aan dat controleverklaringen steeds vaker een aparte fraudeparagraaf bevatten. Dit vindt de VEB een positieve ontwikkeling. Verder schrijft zij dat de toegevoegde waarde van deze paragraaf zit in:

- het bedrijfsspecifiek toelichten van de door de accountant gemaakte risicobeoordeling;
- de toelichting van de in dit kader (additioneel) verrichte controlewerkzaamheden; en
- een bedrijfsspecifieke conclusie.

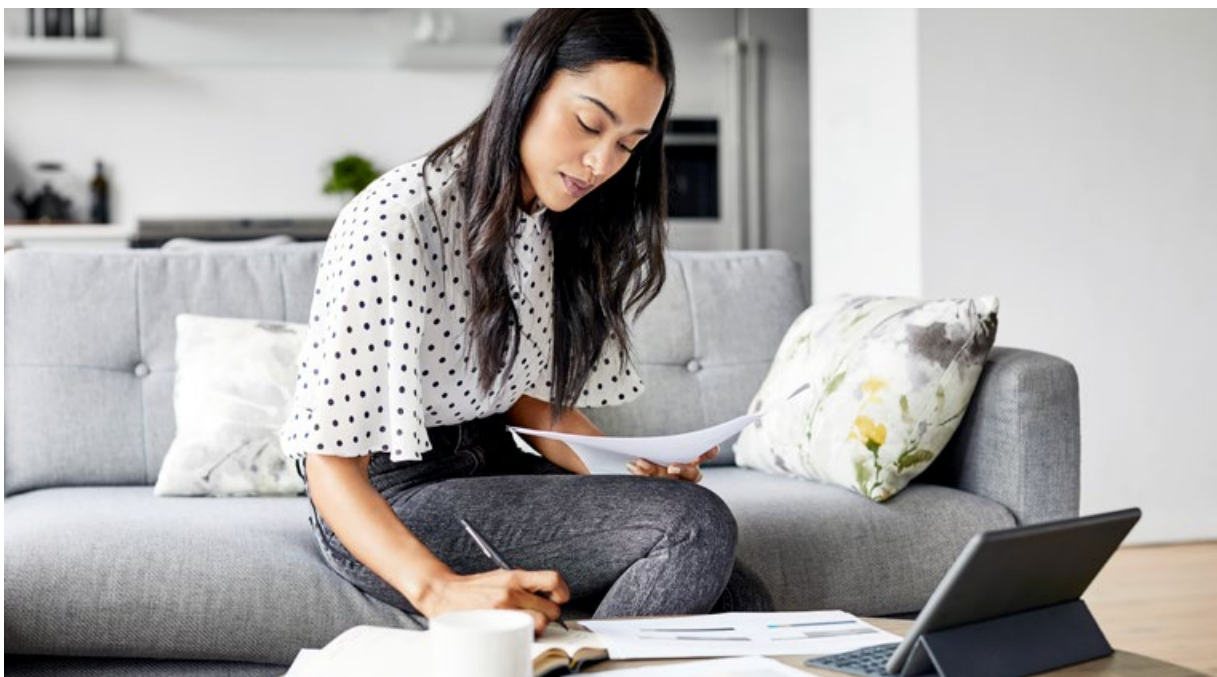
De Stuurgroep Publiek Belang van de NBA ziet fraude eveneens als een belangrijk thema, net als de kwartiermakers. In het meerjarenplan van de Stuurgroep is fraude één van de thema's waar prioriteit aan wordt gegeven. De NBA heeft bepaald dat accountants vanaf 2022 verplicht zijn om in de controleverklaring een additionele paragraaf over fraude en continuïteit op te nemen. Voor de controleverklaringen bij jaarrekeningen van organisaties van openbaar belang geldt deze verplichting al vanaf 2021. Deze verplichting vloeit voort uit een toezegging van de NBA in een brief aan de vaste commissie voor Financiën van de Tweede Kamer. Op de website van de NBA is te lezen dat zij heeft toegezegd dat accountants in hun controleverklaring expliciet gaan toelichten welke werkzaamheden zij hebben verricht met betrekking tot continuïteit en fraude.

De NBA onderschrijft de behoefte van stakeholders aan transparantie rondom het fraudethema. De onlangs uitgebrachte brochure van de NBA, 'Verplichte rapportage over fraude en continuïteit in de controleverklaring bij de jaarrekening - wat betekent dit voor u als klant', geeft nader inzicht in de structuur van de fraudeparagraaf in de controleverklaring. Een risicoanalyse en een beschrijving van de uitgevoerde werkzaamheden zijn vaste onderdelen. Het opnemen van een beschrijving van specifieke bevindingen is optioneel.

NBA-brochure over de accountantsrapportage inzake fraude en continuïteit

Ondanks dat de verplichting vanaf 2022 ingaat, heeft de NBA accountants opgeroepen tot vervroegde toepassing voor het boekjaar 2021. Dit houdt in dat accountants zijn gevraagd om voor diverse jaarrekeningcontroles voor 2021 al een fraudeparagraaf in de controleverklaring op te nemen.

Consultatiedocument fraude en continuïteit in de controleverklaring

Om de verplichte toelichting rondom fraude en continuïteit te effectueren worden de controlestandaarden aangepast. De NBA heeft op 13 september 2021 een consultatiedocument uitgebracht voor de aanpassingen van de controlestandaarden. De consultatietermijn is op 1 november 2021 verlopen. De NBA heeft 33 reacties ontvangen, zowel positieve als negatieve. Op het moment van schrijven van dit artikel is nog niet bekend hoe de NBA zal omgaan met de ontvangen reacties.

Consultatiedocument fraude en continuïteit in de controleverklaring

Overbruggen van de communicatiekloof

In de basis zal de extra rapportageplicht geen impact hebben op de controleaanpak. De accountant was immers al verplicht om controlestandaard 240 (en 250) te volgen en deze standaarden zijn niet gewijzigd. De rapportage an sich is wel nieuw. Het is te verwachten dat het correct opstellen van deze rapportage en het bijhouden van de documentatie hiervan in het controledossier extra tijd van de accountant zullen vragen. Fraude blijft immers een gevoelig onderwerp, dus het is van belang dat uitingen over dit onderwerp zorgvuldig zijn opgesteld. Alleen dan zal dit bijdragen aan de verkleining van de communicatiekloof. Met deze fraudeparagraaf wordt het voor stakeholders duidelijk welke frauderisico's de accountant onderkent en welke werkzaamheden zijn uitgevoerd ten aanzien van dit onderwerp. Dit verhoogt niet alleen de vergelijkbaarheid tussen accountants, maar maakt het ook mogelijk om per type organisatie te analyseren welke werkzaamheden (minimaal) uitgevoerd zouden moeten worden. Stakeholders, en accountants,

kunnen dan nagaan of zij de frauderisico's herkennen en de werkzaamheden die zijn uitgevoerd passend vinden.

Verantwoordelijkheid van ondernemingen voor het rapporteren over frauderisico's

Bestaande verplichtingen jaarverslaggeving

De huidige rapportageverplichtingen zijn verankerd in het Burgerlijk Wetboek, de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving (RJ) en Europese richtlijnen. Op dit moment bestaat er geen expliciete verplichting om te rapporteren over (de beheersing van) frauderisico's. Hoewel frauderisico's niet expliciet worden genoemd in de bestaande wetten en richtlijnen, zijn er wel aanverwante onderwerpen waarover ondernemingen moeten rapporteren. Zo schrijft het Burgerlijk Wetboek (BW2:9 artikel 391) voor dat een onderneming in haar bestuursverslag een toelichting geeft op de voornaamste risico's en onzekerheden. Fraude kan één van deze risico's of onzekerheden zijn.

In de RJ staat het concreter. Daarin staat dat, in lijn met het Burgerlijk Wetboek, een onderneming rapporteert over de voornaamste risico's en onzekerheden (RJ 400.109). De RJ vermeldt verschillende categorieën die van belang zijn voor de identificatie van de voornaamste risico's en onzekerheden. Een van deze categorieën betreft 'Operationele activiteiten'. Hieronder vallen onder meer fraudegevoeligheid, corruptie en de reputatie van de rechtspersoon of zijn producten en diensten (RJ.400.110b).

Het Burgerlijk Wetboek en de RJ schrijven niet expliciet voor dat ondernemingen over (de beheersing van) frauderisico's rapporteren. Zo kan een onderneming bijvoorbeeld van mening zijn dat fraude wel een risico vormt, maar niet tot de voornaamste risico's behoort en die daarom niet vermelden in het bestuursverslag. Het niet opnemen van fraude als een van de voornaamste risico's lijkt echter onlogisch. De gevolgen van fraude zijn immers vaak groot. Uit alle aandacht voor dit onderwerp kan worden gesteld dat stakeholders vanuit een meer kwalitatieve benadering willen weten hoe de onderneming dit risico beheerst.

In de Europese richtlijnen wordt de term fraude ook niet gebezigd. Wel bepaalt de 'Non-Financial Reporting Directive' (NFRD) dat ondernemingen mededelingen doen over het beleid, waaronder de toegepaste zorgvuldigheidsprocedures, en over de resultaten van dit beleid ten aanzien van onder meer:

- milieu-, sociale en personeelsaangelegenheden;
- de eerbiediging van mensenrechten; en
- de bestrijding van corruptie en omkoping.

Mocht een onderneming geen beleid hebben ten aanzien van deze onderwerpen, dan is zij verplicht de reden hiervan te vermelden. De NFRD is via besluit van 14 maart 2017 in de Nederlandse wet geïncorporeerd en is van toepassing op organisaties van openbaar belang met minimaal 500 werknemers.

Op 21 april 2021 heeft de Europese Commissie een voorstel voor een herziene richtlijn voor niet-financiële informatie aangenomen. De herziene richtlijn, de Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) genaamd, treedt in 2023 in werking. De CSRD leidt ertoe dat een grotere groep ondernemingen verplicht wordt om te rapporteren over voornoemde onderwerpen. De CSRD is namelijk van toepassing op alle ondernemingen die voldoen aan twee van de drie volgende criteria:

- meer dan 250 medewerkers;
- meer dan 40 miljoen euro omzet;
- meer dan 20 miljoen euro op de balans.

Een bijkomende verplichting is dat een accountant een beperkte mate van zekerheid moet verschaffen bij rapportages over deze onderwerpen. Dit gaat verder dan de bestaande verplichtingen voor accountants ten aanzien van het bestuursverslag.

Gevolgen van de fraudeparagraaf in de controleverklaring voor het bestuursverslag

Zoals hiervoor is vermeld, willen stakeholders geïnformeerd worden over de wijze waarop ondernemingen omgaan met frauderisico's. De VEB maakte deze roep om informatie duidelijk in haar accountantsbrief van januari 2019. Hierin schreef zij dat zij van mening is dat het onderwerp fraude een standaard onderdeel moet zijn van de risicoparagraaf in het bestuursverslag. Als het aan de VEB ligt, rapporteren ondernemingen over de fraude- en corruptierisico's én de stappen die zij hebben ondernomen om deze op te sporen en te mitigeren.

Uit onderzoek (van Brouwer, Vroom en Van Blijderveld, 2019) blijkt dat meer dan de helft van de 75 onderzochte beursfondsen frauderisico's niet vermeldt in het bestuursverslag. Voor niet-beursgenoteerde ondernemingen is dit percentage mogelijk nog hoger.

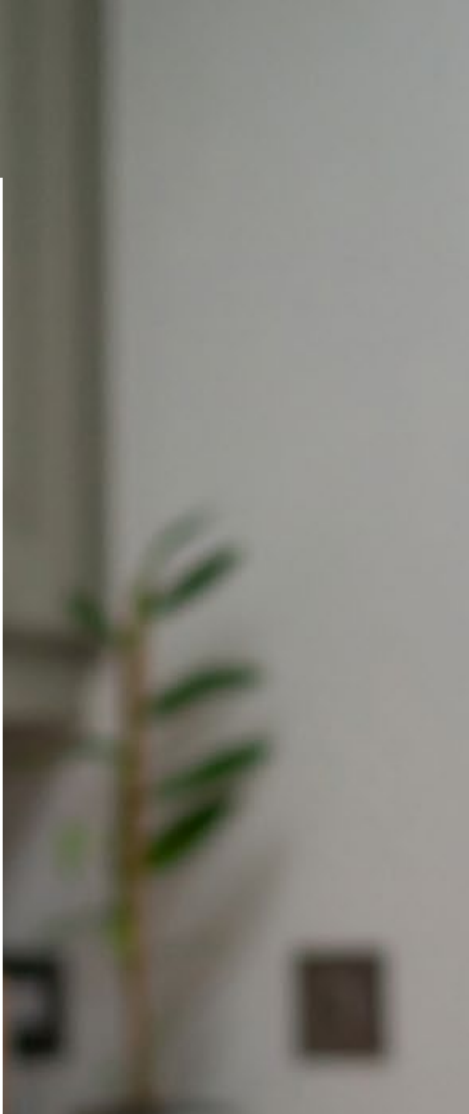
Nu accountants vanaf 2021 gefaseerd zullen rapporteren over frauderisico's en de uitgevoerde werkzaamheden, is de verwachting dat het voor ondernemingen ook makkelijker wordt om over dit onderwerp te rapporteren, ook als frauderisico's niet tot de voornaamste risico's behoren. In de eerste plaats omdat ondernemingen daarmee voorzien in de informatiebehoefte van stakeholders. Ondernemingen zullen de risico's dan meer kwalitatief benaderen. Met andere woorden: de onderneming ziet het frauderisico niet als een van de voornaamste risico's, maar licht dit risico toe omdat stakeholders het belangrijk vinden.

Daarnaast kan de onderneming haar eigen frauderisicoanalyse delen. De controleverklaring bevat immers alleen de risico-inschatting en de door de accountant verrichte werkzaamheden. Het is denkbaar dat in sommige gevallen het management van een onderneming tot een andere risico-inschatting komt dan de accountant. Wanneer zowel de onderneming als de accountant rapporteert over frauderisico's, zijn discrepanties eenvoudig te signaleren. Vanuit dit perspectief is het raadzaam om al in een vroeg stadium met de met governance belaste organen en de accountant de dialoog aan te gaan over de inschatting van het frauderisico binnen de onderneming.

Conclusie

Accountants zullen vanaf 2021 gefaseerd expliciet rapporteren over de uitgevoerde werkzaamheden op het gebied van fraude. Hiermee wordt gehoor gegeven aan de informatiebehoefte van stakeholders. Vanuit ketenverantwoordelijkheid mogen stakeholders en accountants verwachten dat ondernemingen in hun bestuursverslag meer aandacht zullen besteden aan dit thema. ■

Frauderisicoanalyse; geen overbodige luxe

Micha Soentpiet – Vaktechnisch bureau (National Office), Assurance
Kim Weppelman – Vaktechnisch bureau (National Office), Assurance

Geen enkele organisatie is immuun voor fraude. Om het frauderisico te beheersen is eerst inzicht nodig in welke frauderisicofactoren aanwezig zijn. Het uitvoeren van een frauderisicoanalyse is daarom voor geen enkele organisatie een overbodige luxe.

‘Fraud is a risk to which no business is immune. And when hard questions are asked after an incident, a lack of awareness or insight is no excuse’, zo is te lezen in de Global Economic Crime Survey 2020 van PwC. Dat fraude een wezenlijk risico voor organisaties vormt, moge duidelijk zijn. De disruptieve gevolgen voor de operationele gang van zaken kunnen de kortetermijndoelstellingen in gevaar brengen. Daarnaast vergt een fraudegeval tijd en aandacht van het bestuur en commissarissen. Tijd en aandacht die anders aan de business besteed hadden kunnen worden. Dit staat nog los van de kosten van de fraude zelf, zoals reputatieschade, boetes en kosten van een onderzoek.

In dit artikel wordt aan de hand van de bepalingen in de Nederlandse Corporate Governance Code (de Code) eerst ingegaan op de verantwoordelijkheid van het bestuur voor het uitvoeren van een risicoanalyse. Vervolgens wordt toegelicht hoe een frauderisicoanalyse wordt uitgevoerd. Het COSO-raamwerk geeft hier handvatten voor. Daarbij wordt stilgestaan bij de toegevoegde waarde van een frauderisicoanalyse en waarom deze analyse afwijkt van een algemene risicoanalyse.

Frauderisicoanalyse als onderdeel van goed bestuur

Een bestuurder draagt onder andere de verantwoordelijkheid voor de strategie, het beleid en de algemene gang van zaken bij een organisatie. Commissarissen houden toezicht op het gevoerde beleid. Zowel bestuurders als commissarissen zijn volgens de wet gehouden tot een behoorlijke vervulling van hun taken, maar de wet bevat geen uitvoerige beschrijving of toelichting van wat onder ‘behoorlijke vervulling van taken’ wordt verstaan.

De Code biedt meer handvatten. Deze bevat principes en best practices die de verhouding reguleren tussen het bestuur, de raad van commissarissen en de algemene vergaderingen van aandeelhouders. De principes en bepalingen zijn gericht op de invulling van verantwoordelijkheden voor langetermijnwaardecreatie, beheersing van risico's, effectief bestuur en toezicht, beloning en de relatie met aandeelhouders en

Samenvatting

Eigenlijk behoeft het geen nadere toelichting. Een fraudegeval kan diepe sporen nalaten in een organisatie. De gevolgen voor een organisatie, zoals reputatie- en financiële schade, zijn veelal groot. Logischerwijs willen bestuurders het frauderisico beheersen en fraudes voorkomen. Het uitvoeren van een gedegen frauderisicoanalyse is een belangrijke stap in het frauderisicomangementproces. Het uitvoeren van deze analyse ligt in lijn met de principes van het COSO-raamwerk en de Nederlandse Corporate Governance Code.

Organisaties voeren veelal generieke risicoanalyses uit. Echter, omdat frauderisico's andere kenmerken hebben dan bijvoorbeeld operationele risico's, is het van belang een risicoanalyse specifiek gericht op fraude uit te voeren. Onder het mom van ‘je weet niet wat je niet weet’ is het verstandig de frauderisicoanalyse vanuit verschillende invalshoeken en competenties te benaderen.

stakeholders. Dit zijn breed gedragen algemene opvattingen over goede corporate governance. Toepassing van de Code is verplicht voor in Nederland gevestigde beursfondsen. Overige organisaties kunnen de Code vrijwillig volgen.

De Code heeft als uitgangspunt dat een organisatie een langetermijnsamenwerkingsverband is van diverse bij de organisatie betrokken stakeholders. Bij het vormgeven van de strategie voor langetermijnwaardecreatie wordt onder meer aandacht besteed aan de volgende onderwerpen:

- kansen en risico's voor de organisatie;
- andere voor de organisatie en de met haar verbonden organisaties relevante aspecten van ondernemen, zoals milieu-, sociale en personeelsaangelegenheden, de keten waarin de organisatie opereert, eerbiediging van mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping.

Eén van de principes in de Code ziet op risicobeheersing. Onderdeel van risicobeheersing is het uitvoeren van een risicobeoordeling bestaande uit drie elementen, namelijk:

- inventariseren en analyseren van risico's;
- vaststellen van de risicobereidheid; en
- besluiten met welke maatregelen de risico's kunnen worden beheerst.

Hoewel fraude in de Code niet expliciet wordt genoemd, zal het duidelijk zijn dat fraude een risico vormt voor iedere organisatie. Daarnaast wordt fraude vaak in één adem genoemd met corruptie of andere wetsovertredingen (zoals schending van mensenrechten).

De Code schrijft voor dat in het jaarverslag de voornaamste risico's worden beschreven. Om te bepalen of frauderisico's tot de voornaamste risico's horen, zullen organisaties een grondige frauderisicoanalyse moeten uitvoeren. Deze analyse helpt organisaties op meerdere vlakken. Niet alleen worden frauderisico's geïdentificeerd, maar een frauderisicoanalyse creëert ook bewustwording over de risicobereidheid bij bestuurders. Bovendien dwingt zij bestuurders na te denken over de interne beheersing, of het gebrek daaraan, om frauderisico's te mitigeren.

Het uitvoeren van een frauderisicoanalyse

Generieke risicoanalyse ten opzichte van een frauderisicoanalyse

Uit de Nederlandse Economic Crime Surveys van PwC van de afgelopen jaren blijkt dat lang niet alle organisaties een eigen frauderisicoanalyse uitvoeren. Als wordt gevraagd waarom deze analyse niet is uitgevoerd, volgt vaak als antwoord dat fraudeaspecten worden meegenomen bij de generieke risicoanalyse. Bij een generieke risicoanalyse bestaat echter het gevaar dat het fraudeaspect wordt onderbelicht. Risico's worden vaak te nauw bekeken. Daarbij komt dat sommige maatregelen

operationele risico's mitigeren maar frauduleus gedrag in de hand werken. En een frauderisico is wezenlijk anders dan een operationeel risico, aangezien er bij fraude sprake is van opzet.

Geen enkele organisatie is immuun voor fraude.

Dit betekent echter niet dat een organisatie verrast of overvallen hoeft te worden door fraudegevallen. Een frauderisicoanalyse heeft als voordeel dat een zo compleet mogelijk beeld wordt verkregen van de aanwezige frauderisico's en is dus een belangrijke stap om het frauderisico te beheersen.

De ervaring leert dat organisaties – maar ook accountants – het lastig vinden generieke of operationele risico's te onderscheiden van frauderisico's. Om het onderscheid te verduidelijken, volgen hierna enkele voorbeelden. Hierbij is een relatie gelegd met de drie componenten van de fraudedriehoek (gelegenheid, druk en rationalisatie).

Voorbeeld 1 – de positie van het hoofd inkoop

Een voedingsproducent verwerkt onder meer diverse exotische grondstoffen, zoals noten. Om grip te houden op de kwaliteit van de grondstoffen bezoekt het hoofd inkoop regelmatig de buitenlandse producenten of boeren. Vanuit een operationeel perspectief is het wenselijk dat het hoofd inkoop investeert in zijn netwerk en langdurige relaties opbouwt. Het idee hierachter is dat de organisatie daarmee duurzame relaties opbouwt en op die manier de kwaliteit kan waarborgen. Vanuit een fraudeperspectief is echter de gelegenheid gecreëerd voor belangenverstrengelingen met 'kickbacks' als mogelijk gevolg.

Voorbeeld 2 – 'empowerment' van afdelingsmanagers

Semi-overheidsinstellingen werken vaak met afdelingsbudgetten. Onder de noemer van empowerment zijn de afdelingsmanagers verantwoordelijk voor het budget, wat vanuit een HR- en operationeel perspectief erg logisch is. Wanneer een medewerker zelfstandig kan beslissen en handelen, zal die immers meer gemotiveerd zijn. Daarnaast weet een afdelingsmanager het beste hoeveel geld nodig is om een afdeling te runnen. Vanuit een fraudeperspectief kan er echter druk ontstaan om kosten of uitgaven te egaliseren, bijvoorbeeld als een afdelingsbudget aan het eind van het jaar nog niet volledig benut is. Managers kunnen dan geneigd zijn om het budget zinloos te spenderen of kosten en uitgaven in een onjuiste periode te administreren. Zo zorgt de manager ervoor dat niet wordt gesneden in zijn budget voor volgend jaar.

Voorbeeld 3 – ontmanteling van een divisie

Vanwege tegenvallende resultaten wordt een buitenlandse divisie van een productieonderneming ontmanteld. Praktisch alle medewerkers worden ontslagen. De ontmanteling wordt uitgevoerd door een klein transitieteam, bestaande uit medewerkers die na de

complete ontmanteling ook worden ontslagen. Vanuit een operationeel perspectief lijkt een klein transitieteam van de divisie logisch. Zij kennen de divisie en hebben geen last van taalbarrières. Vanuit een fraudeperspectief zijn er echter enkele bezwaren. Los van de mogelijk beperkte functiescheidingen, zal het transitieteam niet erg gemotiveerd zijn om het werk naar behoren uit te voeren.

De teamleden kunnen rationaliseren dat zij binnenkort zonder baan zitten en daarom zoeken naar mogelijkheden om zichzelf te verrijken. Hun redenering zou kunnen zijn: ‘Niemand op het hoofdkantoor weet hoe lang zo’n ontmanteling duurt en wat het kost.’ of ‘Het hoofdkantoor geeft toch niks om ons.’

Tabel 1 Uitgewerkt COSO-raamwerk voor frauderisicomanagement

Onderdeel	Frauderisicomanagementprincipe	Voorbeelden
Controleomgeving	De organisatie ontwikkelt en communiceert een frauderisicomanagementprogramma dat de verwachtingen van de bestuurders en toezichthouders laat zien, net als haar toewijding op het gebied van integriteit en ethiek met betrekking tot het frauderisico.	<ul style="list-style-type: none"> • Maak het frauderisicoprogramma beschikbaar voor iedereen. • Deel de tone-at-the-top via nieuwsbrieven, blogs etc. • Laat werknemers jaarlijks de gedragscodes bevestigen. • Communiceer over de opvolging van (vermoedens van) fraude. • Breng in beeld welke wet- en regelgeving van toepassing is op het gebied van fraude (bijvoorbeeld de UK Bribery Act en de Wwft).
Risicobeoordeling	De organisatie voert een alomvattende frauderisicobeoordeling uit om specifieke frauderisico’s (of -schema’s) te identificeren, weegt de kans en impact af, evalueert bestaande beheersingsactiviteiten en neemt actie om resterende frauderisico’s af te dekken.	<ul style="list-style-type: none"> • Geef een jaarlijkse update van de geïdentificeerde risico’s. • Neem ‘fraude’ als apart onderwerp op in de reguliere risicobeoordeling en hanteer de fraudedriehoek bij het identificeren van risico’s. • Identificeer risico’s zonder rekening te houden met controlemaatregelen. • Betrek alle werknemers in de identificatie van deze risico’s. • Neem bekende fraudezaken in (bijvoorbeeld) de branche mee in de risicoanalyse. • Let op veelvoorkomende onderwerpen, zoals: steekpenningen, omkoping, declaraties, cybercrime, doorbreking van functiescheiding, personeelsleden met schulden.
Beheersingsactiviteiten	De organisatie selecteert, ontwikkelt en voert preventieve en detectieve controlemaatregelen uit om het risico te mitigeren dat fraude niet (tijdig) wordt ontdekt.	<ul style="list-style-type: none"> • Functiescheiding is een van de belangrijkste controlemaatregelen om fraude te voorkomen. • Screen nieuwe werknemers, leveranciers of klanten. • Maak dagelijks een aansluiting van bankafschriften. • Geef fraudetrainingen. <p>Gebruik van data-analyse;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Doe internetresearch naar de frauderisico’s in het land waar een nieuwe vestiging wordt geopend. • Pas business intelligence software toe om benchmarkanalyses tussen vestigingen uit te voeren. • Pas continuous monitoring software toe die direct een waarschuwing afgeeft zodra bepaalde foutieve handelingen zijn verricht. • Maak gebruik van process mining voor het in beeld brengen van de standaard transacties en om het mogelijk te maken om te focussen op de uitzonderingen.
Informatie & Communicatie	De organisatie ontwikkelt een communicatieproces waarmee zij informatie over indicaties van fraude tijdig ontvangt, en heeft een gecoördineerde aanpak voor het onderzoeken van vermoedens van fraude én voor het tijdig uitvoeren van passende corrigerende acties.	<ul style="list-style-type: none"> • Stel een klokkenluidersregeling in. • Stel een informatieprotocol op voor fraude: wie moet wanneer worden geïnformeerd? • Stel een protocol op voor het uitvoeren van fraudeonderzoeken: wie is daarvoor verantwoordelijk en hoe wordt het onderzoek uitgevoerd (intern/extern)? • Maak gebruik van anonieme vragenlijsten.
Bewaking	De organisatie selecteert, ontwikkelt en evalueert haar frauderisicomanagementprogramma voortdurend om te toetsen of alle vijf de punten uit het raamwerk aanwezig zijn en werken, en deelt tekortkomingen tijdig met partijen die verantwoordelijk zijn voor het opvolgen van die tekortkomingen, alsook met bestuurders en toezichthouders.	<ul style="list-style-type: none"> • Bespreek uitkomsten van de klokkenluidersregeling met toezichthouders. • Bespreek het raamwerk periodiek en breid het uit of kort het in waar nodig. • Bespreek niet alleen de opzet van het raamwerk, maar ook de werking daarvan (bijvoorbeeld effectiviteit van de beheersingsactiviteiten). • Neem hierin ook de cultuur van de organisatie mee. • Vraag de accountant om zijn visie op het raamwerk.

Het COSO-raamwerk biedt handvatten

Naast de Code bevat ook het internationale COSO-raamwerk handvatten voor de uitvoering van risicoanalyses. COSO vindt zijn oorsprong in het onderzoek naar en de voorkoming van fraude. De missie van COSO ziet (vrij vertaald) op het ontwikkelen van 'thought leadership' dat de interne controle, het risicobeheer, de governance en fraudebestrijding van organisaties verbetert.

Het COSO-raamwerk bevat dan ook specifieke handvatten voor de aanpak van fraude. Het COSO-raamwerk van 2013 is gestructureerd als een raamwerk dat bestaat uit vijf componenten, opgebouwd uit zeventien principes. De componenten zijn:

- Controleomgeving;
- Risicobeoordeling;
- Beheersactiviteiten;
- Informatie en Communicatie; en
- Bewaking.

Principe 8, dat onderdeel is van Risicobeoordeling, luidt: 'The organization considers the potential for fraud in assessing risks to the achievement of objectives.' Principe 8 vermeldt vier aandachtsgebieden voor fraude:

- frauduleuze financiële rapportages;
- frauduleuze rapportage van niet-financiële informatie;
- verduisteren van activa; en
- illegale handelingen.

In september 2016 heeft de COSO-organisatie een Fraud Risk Management Guide uitgebracht. Deze gids is bedoeld om extra handvatten te geven aan organisaties ten aanzien van Principe 8 en geeft de samenhang tussen de vijf COSO-componenten en frauderisicomanagement weer (tabel 1).

Hoe wordt een frauderisicoanalyse uitgevoerd?

Zoals te zien is in tabel 1 bestaat de frauderisicobeoordeling uit meerdere stappen die als leidraad kunnen dienen bij het opzetten van een interne frauderisicoanalyse. De eerste stap is het in kaart brengen van frauderisico's of -schema's. Hierbij is het essentieel de risico's vanuit een breed en fraudeperspectief te benaderen. In de praktijk zijn het veelal de medewerkers uit de financiële kolom die de frauderisico's in kaart brengen. De financieel directeur houdt zich immers bezig met de cijfers, processen en interne beheersing.

Maar fraude vindt in alle hoeken van een organisatie plaats, door zowel interne als externe daders. Om een compleet beeld te krijgen van de zogenoemde 'blinde vlekken' is het raadzaam om meerdere disciplines aan één tafel te hebben. Je weet immers niet wat je niet weet. Simpel gezegd: een magazijnmedewerker ziet andere fraudemogelijkheden dan het hoofd van de afdeling reparaties. Een bijkomend voordeel van het in kaart brengen van frauderisico's met een multidisciplinair

team is dat eventuele mogelijkheden tot samenspanning zichtbaar worden. Hierbij is het van belang om oog te hebben voor 'bekende' hiaten in de interne beheersing van de organisatie. Deze hiaten hebben van nature een verhoogd risico op fraude. Voor veel organisaties geldt dat een interne accountantsdienst of de externe accountant over deze hiaten heeft gerapporteerd.

Het is aan te bevelen om naast de frauderisico's die het multidisciplinaire team identificeert ook de inherente frauderisico's die binnen de sector spelen te inventariseren, of bekende fraudegevallen bij 'concullega's' te analyseren. Dit samen levert een zo compleet mogelijk beeld op van de aanwezige frauderisico's.

De in kaart gebrachte frauderisico's vormen de basis voor de volgende stap in het proces van beoordeling: het bepalen van de kans en de impact van de geïdentificeerde frauderisico's. De organisatie betreft hierbij de bestaande interne beheersingsmaatregelen en overweegt voor elk risico wat de kans is dat het risico zich voordoet en wat de mogelijke impact hiervan is. Aan de hand van de risicobereidheid bepaalt de organisatie de eventuele behoefte aan aanvullende maatregelen om het frauderisico te mitigeren. De laatste stap heeft te maken met het implementeren van aanvullende mitigerende maatregelen om ongewenste restrisico's af te dekken. Ter verduidelijking is in tabel 2 een veelgebruikt voorbeeld van de beoordeling van een frauderisico opgenomen.

In tabel 2 is er sprake van een risico op frauduleuze betalingen. Een van de verschijningsvormen is dat een medewerker in een betaalbatch een bankrekeningnummer verandert in zijn of haar eigen bankrekeningnummer. De impact op de organisatie wordt in dit voorbeeld laag ingeschat, maar de kans hoog. Hierdoor is het risico hoog. De reeds aanwezige beheersingsmaatregel (autorisatie door de CEO) dekt het risico slechts deels af, waardoor het restrisico hoog wordt ingeschat. Dit ligt niet in lijn met de risicobereidheid van de organisatie. Zodoende wordt besloten om een aanvullende preventieve maatregel te implementeren.

De inschattingen in een frauderisicoanalyse zijn gebaseerd op oordeelsvorming. Daarom is het aan te bevelen, in lijn met het fraudeprotocol van de NBA, om de interne frauderisicoanalyse te vergelijken met de frauderisicoanalyse van de accountant en het proces te bespreken met de personen die belast zijn met governance.

Een frauderisicoanalyse is onderdeel van een continu proces

Het uitvoeren van een frauderisicoanalyse is één van de eerste stappen in het proces van fraudebeheersing en zal op basis van nieuwe informatie (regelgeving, gebeurtenissen, monitoring uitkomsten etc.) periodiek

Tabel 2 Voorbeeld van een uitgewerkte frauderisicoanalyse

Risico	Verschijningsvorm (hoe het risico zich kan manifesteren)	Proces	Impact	Kans	Risico	Reeds aanwezige beheersingsmaatregelen	Dekt risico af	Resterend netto risico	Aanvullende maatregel
Frauduleuze betalingen	Medewerker verandert IBAN crediteur in betaalbatch in eigen IBAN	Inkoop & betalingen	1	10	10	Autorisatie van betaalrun door CEO, zonder IBAN-controle	Deels	6	Controle IBAN hashtotaal
	Medewerker verstuurt nepfacturen		3	1	3	Funcitiescheiding in aanmaken crediteur, inboeken factuur, autorisatie factuur en betaling. Autorisatie factuur ziet toe op vaststelling juiste prijs en of dienst goed geleverd/ verkregen is.	Geheel	1	n.v.t.

geactualiseerd moeten worden. Om onder meer te borgen dat de organisatie (nieuwe) fraudegevallen ontdekt, richt zij een informatie- en communicatiesysteem in. Denk daarbij aan een klokkenluidersregeling en een informatieprotocol met daarin verwerkt wie wanneer moet worden geïnformeerd in het geval van (vermoedens van) fraude en de opvolging hieromtrent. De informatie die hieruit voortkomt is weer belangrijke input voor de herziene frauderisicoanalyse. Nieuwe (vermoedens van) fraudegevallen worden meegewogen bij periodieke herevaluaties van de frauderisicoanalyse. Tot slot is het belangrijk de effectieve werking van het proces van fraudebeheersing te bewaken. Hiervoor toetst de organisatie of de punten uit de beoordeling in de fraudebeheersing aanwezig zijn en daadwerkelijk werken.

Voorbeelden hiervan zijn:

- het testen van de effectieve werking van de klokkenluidersregeling;
- het bespreken van de uitkomsten van de klokkenluidersregeling met de met governance belaste organen; en
- het bespreken en herzien van de frauderisicoanalyse en het bespreken van de uitkomsten en werking van de interne beheersingsmaatregelen.

De organisatie neemt ook haar opvolgingen en tekortkomingen mee in de herevaluatie en communicatie. Deze maatregelen dragen gezamenlijk bij aan een gedegen frauderisicoanalyse die de organisatie een goed inzicht geeft in de aanwezige risico's en de manier waarop zij gemitigeerd worden. Hiermee wordt voldaan aan de verantwoordelijkheid van het bestuur en het toezicht erop.

Ook kleinere en minder complexe organisaties hebben te maken met fraude

Voor ondernemingen met een directeur-groootaandeelhouder, en kleinere of minder complexe organisaties is het uitvoeren van een frauderisicoanalyse eveneens waardevol. In de praktijk wordt vaak beargumenteerd: 'de directie ziet toch alle transacties' of 'de directeur kent de business als geen ander'. Maar de directeur is niet de enige stakeholder. Dit soort organisaties hebben te maken met meerdere stakeholders, zoals crediteuren, financiers, Belastingdienst en werknemers. Dat een organisatie mogelijk minder stakeholders heeft of minder complex is, ontslaat het bestuur niet van zijn verantwoordelijkheid om zijn taken naar behoren te vervullen. Juist bij dit soort organisaties moet rekening worden gehouden met specifieke (fraude)risicofactoren. Denk hierbij aan de hoge mate van afhankelijkheid van en sturing door één individu. Of de beperkte mogelijkheden voor controletechnische funcitiescheidingen.

Conclusie

De vraag is niet of maar wanneer een organisatie wordt geconfronteerd met fraude. Een fraudegeval kan ernstige gevolgen hebben voor een organisatie, maar gelukkig zijn er stappen die organisaties kunnen zetten om zich te wapenen tegen fraude. Een van de eerste stappen om het risico op fraude te beheersen is het uitvoeren van een frauderisicoanalyse. Zo'n analyse omvat meerdere stappen en zal regelmatig moeten worden gehervalueerd. Het is een nuttig instrument in de strijd tegen fraude, én een belangrijk middel vanuit het perspectief van goed bestuur. ■

Bestuurdersaansprakelijkheid bij fraude

Wouter Amersfoort – Public Sector, Tax Legal

Mark Joosse – Public Sector, Tax Legal

Kunnen bestuurders aansprakelijk worden gesteld bij fraude binnen hun organisatie? In dit artikel wordt geanalyseerd hoe groot dit risico is. Ook wordt toegelicht hoe bestuurders het risico op aansprakelijkheid kunnen beperken.

Bestuurdersaansprakelijkheid is, na strafrechtelijke vervolging, de zwaarste consequentie die aan het handelen van een bestuurder kan worden verbonden. Het is, terecht, afschrikwekkend, maar kan ook verlamrend werken. Er zijn twee uiterste scenario's waartussen de mogelijkheid om bestuurders aansprakelijk te stellen moet balanceren: bange bestuurders die geen normale ondernemersrisico's durven te nemen en dwaze bestuurders die onverantwoorde risico's nemen. De wetgever is nog steeds bezig met het scherpstellen van de kaders hiervoor. In de Wet bestuur en toezicht rechtspersonen (Wbtr), die op 1 juli 2021 van kracht werd, werden bijvoorbeeld de aansprakelijkheidsregels voor de bestuurders en toezichthouders van verenigingen en stichtingen aangescherpt. Het is de vraag hoeveel er daadwerkelijk verandert, maar het signaal is duidelijk: ook bij deze rechtspersonen kan het bestuur aansprakelijk worden gesteld en moet er professioneel bestuurd worden.

Maar hoe zit dit bij fraude? Wat kan een bestuurder daarin verweten worden? Moeten bestuurders bang zijn voor

claims? En hoe kan het risico hierop worden beperkt? In dit artikel wordt hier nader op ingegaan.

Het gaat in dit artikel in beginsel slechts over statutaire bestuurders van rechtspersonen. Echter, volgens dezelfde systematiek kunnen ook toezichthouders bij ernstige nalatigheid in de uitvoering van hun taken persoonlijk aansprakelijk zijn. Wel is het zo dat aansprakelijkheid van toezichthouders veelal pas aan de orde komt als duidelijk is dat de bestuurders waarop zij geacht werden toezicht te houden, persoonlijk aansprakelijk zijn.

Bestuurdersaansprakelijkheid: een korte introductie

Voordat er wordt ingezoomd op de risico's op aansprakelijkheid bij fraude in en rondom de organisatie, is het goed om te bekijken wat bestuurdersaansprakelijkheid eigenlijk inhoudt. Kortweg betekent dit dat bepaalde partijen kunnen eisen dat een of meerdere bestuurders vanuit hun privévermogen aan gedupeerden een schadevergoeding moeten betalen. Dit is zeer ingrijpend, omdat een bestuurder of toezichthouder normaal

Samenvatting

Bestuurders kunnen in bepaalde gevallen bij fraude binnen een organisatie persoonlijk aansprakelijk worden gesteld door de rechtspersoon zelf, derden, aandeelhouders of een curator bij faillissement. De drempel ligt echter hoog: er moet sprake zijn van een bepaalde mate van betrokkenheid en een bepaalde ernst. Een bestuurder is immers niet zomaar aansprakelijk voor alles wat er binnen een organisatie gebeurt. Als bestuurders zelf fraude plegen, zijn ze vaak ook persoonlijk aansprakelijk. Als fraude door anderen binnen de organisatie wordt gepleegd, hangt het af van onder meer de betrokkenheid van bestuurders bij de bedrijfsvoering en administratie, de (systematische) aanpak van fraudebestrijding in de organisatie, de reactie van bestuurders op fraudesignalen en de aard van de organisatie. Het is daarom van belang de organisatie zo in te richten dat fraude effectief wordt bestreden en voorkomen. Dit kan bijvoorbeeld door het opstellen van een antifraudebeleid, het vormgeven van een open en integere cultuur, en het vertonen van voorbeeldgedrag door bestuurders.

gesproken niet persoonlijk aansprakelijk is voor de schulden van een rechtspersoon. Rechtspersonen worden immers meestal juist opgericht om het vermogen van een organisatie of onderneming te scheiden van de privévermogens van de betrokken personen.

Bestuurders kunnen grofweg door vier verschillende partijen aansprakelijk worden gehouden: de rechtspersoon, aandeelhouders, derden en een curator bij het faillissement. Hiernaast kunnen bestuurders ook persoonlijk aansprakelijk worden gesteld op basis van andere (wettelijke) gronden. Deze gronden liggen echter niet direct voor de hand bij fraude en worden daarom niet in dit artikel besproken.

De rechtspersoon

De rechtspersoon zelf kan bestuurders aansprakelijk houden, dit wordt ook wel interne aansprakelijkheid genoemd. Op elke bestuurder rust de verplichting om behoorlijk te besturen. Wanneer een bestuurder ernstig verwijtbaar handelt, kan hij of zij aansprakelijk worden gesteld door de rechtspersoon zelf. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn als een bestuurder handelt in strijd met statutaire bepalingen over zijn mandaat of rol. De maatstaf is het inzicht en de zorgvuldigheid die mogen worden verwacht van een bestuurder die voor zijn taak berekend is en deze nauwgezet vervult (de zogenoemde maatman-bestuurder). Als het bestuur uit meerdere bestuurders bestaat, zijn alle bestuurders in beginsel samen aansprakelijk, ook wel collectieve aansprakelijkheid genoemd.

In de praktijk wordt interne aansprakelijkheid vooral gevorderd bij grote vertrouwensbreuken tussen een organisatie (de rechtspersoon) en het bestuur. Wanneer er decharge is verleend aan het bestuur, kan het bestuur overigens niet meer intern aansprakelijk worden gehouden voor het tot dat moment gevoerde beleid en de bekende gevolgen daarvan.

Derden

Ook derden kunnen bestuurders aansprakelijk houden, waarbij het dus gaat om externe aansprakelijkheid. Om 'bange bestuurders' te voorkomen, moet een bestuurder persoonlijk een ernstig verwijt kunnen worden gemaakt. In jurisprudentie is nader uitgewerkt hoe de criteria 'persoonlijk' en 'ernstig verwijt' kunnen worden ingevuld. Dit is bijvoorbeeld het geval als een bestuurder lichtvaardig contracteert, ervoor zorgt dat een vordering niet wordt nagekomen of selectief rekeningen betaalt.

Aandeelhouders

Soms kunnen aandeelhouders bestuurders aansprakelijk houden. Dit kan bijvoorbeeld als een bestuurder een statutaire bepaling overtreedt, die er juist is om de aandeelhouder te beschermen. Maar als de rechtspersoon zelf bepaalde schade kan vorderen, kan de aandeelhouder een bestuurder niet aansprakelijk stellen. Als aandelen minder waard worden, zijn bestuurders dus niet direct aansprakelijk.

Figuur 1 Partijen die bestuurders aansprakelijk kunnen stellen

De curator

Bij een faillissement kunnen bestuurders aansprakelijk zijn tegenover de curator. Als een bestuurder 'kennelijk onbehoorlijk' zijn taak heeft vervuld, en dit een belangrijke oorzaak was voor het faillissement, kan een curator het hele boedeltekort vorderen bij de bestuurder. Als de administratie niet goed is bijgehouden of een jaarrekening niet tijdig is gepubliceerd, geldt er bovendien een bewijsvermoeden. Een bestuurder is dan aansprakelijk, tenzij deze aannemelijk maakt dat er een andere oorzaak was voor het faillissement dan kennelijk onbehoorlijk bestuur.

Elk van deze categorieën van bestuurdersaansprakelijkheid kan een rol spelen bij geconstateerde fraude binnen een organisatie. Als fraude schade heeft veroorzaakt en een bestuurder kan worden verweten dat deze in strijd heeft gehandeld met zijn zorgplicht, kan de schade mogelijk op de bestuurder worden verhaald. Welke categorie van bestuurdersaansprakelijkheid van toepassing is, is afhankelijk van waar de schade is ontstaan. Of nu de rechtspersoon zelf, een derde (zoals schuldeisers), een aandeelhouder of een curator de bestuurder aansprakelijk stelt, deze zal wel moeten bewijzen dat er sprake is van schade ten gevolge van de fraude. Dit is niet altijd eenvoudig.

Fraude en bestuurdersaansprakelijkheid

Fraude is een verzamelterm voor allerlei vormen van opzettelijke misleiding om (financieel) voordeel te behalen ten koste van anderen. Veelvoorkomende voorbeelden van fraude zijn het onterecht declareren van uren of kosten, het vervalsen van facturen of het aandikken van de waarde of kredietwaardigheid van een bedrijf. Verschillende vormen van fraude kunnen strafrechtelijk worden vervolgd, zoals valsheid in geschrifte, verduistering, oplichting, (bedrieglijke) bankbreuk, heling en witwassen. Of bestuurders persoonlijk aansprakelijk kunnen worden gesteld voor fraude binnen de organisatie waarvan zij bestuurder zijn, verschilt per situatie. Er kan onderscheid worden gemaakt tussen verschillende situaties:

- een bestuurder fraudeert zelf;
- een bestuurder fraudeert niet zelf, maar weet wel van de fraude; en
- een bestuurder weet niet van de fraude, maar is wel verantwoordelijk.

Zelf handelen

Als een bestuurder zelf fraude pleegt, is deze vaak aansprakelijk voor daardoor ontstane schade. Het is evident dat een bestuurder die fraude pleegt of daarin een rol heeft gehad, persoonlijk ernstig verwijtbaar handelt. Zo was een oud-bestuurder van een installatiebedrijf aansprakelijk voor de schade ontstaan door het laten verzenden en betalen van spookfacturen. Hij liet het bedrijf zo bijna 1,5 miljoen euro betalen voor tapijt dat nooit geleverd werd. Hij werkte daarbij samen met twee tapijtgroothandels en hun twee bestuurders, die ook aansprakelijk waren.

Als de fraude zelfs oorzaak is van een faillissement, kan het boedeltekort (het verschil tussen de opbrengsten van de boedel bij faillissement en de schulden) worden gevorderd van de bestuurder. Verschillende bestuurders zijn in het verleden bijvoorbeeld aansprakelijk gesteld, omdat ze vlak voor een faillissement geld overmaakten naar een persoonlijke rekening. Daar komt nog bij dat frauderende bestuurders ook strafrechtelijk vervolgd kunnen worden. Zo eiste het Openbaar Ministerie in september 2021 nog dertig maanden celstraf tegen een frauderende bestuurder van een uitzendbureau.

Geen handelen, maar wel wetenschap

Als de bestuurder niet zelf fraudeert, maar hier wel een rol in speelt, kan er in veel gevallen ook sprake zijn van bestuurdersaansprakelijkheid. Dit is bijvoorbeeld het geval als er bewust een oogje wordt toegeknepen, een doofpot wordt gecreëerd of als de fraude buiten de externe verslaggeving wordt gehouden. Ook als een bestuurder weet van de fraude, maar geen passende reactie onderneemt, kan deze soms aansprakelijk worden gesteld. Het is dus van belang dat bestuurders adequaat reageren op signalen van fraude.

Zoals eerder al werd genoemd, is voor bestuurdersaansprakelijkheid vereist dat de bestuurder een persoonlijk verwijt kan worden gemaakt. Een geval waarin een bestuurder aansprakelijk bleek, is bijvoorbeeld een zaak in 2019 bij de rechtbank in Gelderland rondom een zorginstelling die aanzienlijk meer zorgtijd declareerde bij de Sociale Verzekeringsbank dan daadwerkelijk werd verleend. De rechtbank overwoog dat een zorgbestuurder aansprakelijk is als deze 1) zich intensief bezighoudt met de bedrijfsvoering, 2) weet van geknoei in het declaratiegedrag, 3) daarbij betrokken is geweest, en 4) heeft bewerkstelligd of toegelaten dat de zorginstelling heeft gehandeld in strijd met haar wettelijke of contractuele verplichtingen.

Geen wetenschap, maar wel verantwoordelijk

Zelfs als een bestuurder niet direct betrokken is bij fraude en hier niets van afweet, kan deze in bepaalde gevallen aansprakelijk worden gesteld. Dit is bijvoorbeeld al snel het geval als er geen systemen zijn om risico's op fraude te beheersen, geen interne controles plaatsvinden of geen onderzoek wordt ingesteld naar incidenten. Zo waren bij een bepaald faillissement de bestuurders aansprakelijk, omdat de bedrijfsadministratie werd gevoerd in een fraudegevoelig systeem zonder dat voldoende controlewaarborgen ingebouwd waren, het bestuur zelf niet met het administratiesysteem overweg kon en boekhoudkundige kennis ontbrak.

De aard van de organisatie is ook van belang. Uit rechtspraak blijkt dat in een kleine organisatie vanzelfsprekend van bestuurders wordt verwacht dat ze goed zicht hebben op het gedrag van werknemers. In een grotere organisatie wordt eerder gekeken naar de aanwezigheid van effectieve controlemechanismen,

zoals beleid, opleiding, en interne controle en audits. De betrokkenheid van publiek geld of het opereren in een bepaalde branche kan ook weer extra invulling geven aan de geldende normen. Als er publiek geld bij betrokken is, bijvoorbeeld in een zorginstelling, gelden doorgaans strenge normen voor monitoring en verantwoording van uitgaven en is dus extra zorgvuldigheid van de bestuurder vereist. Het gerechtshof stelde bijvoorbeeld in een procedure: 'Van bestuurders van een zorginstelling mag verwacht worden dat zij zodanig zicht hebben op de bedrijfsvoering, de administratie en de declaraties dat een grootschalige fraude niet tot de mogelijkheden behoort.'

Bewijslast

Dat het in (vermoedelijke) fraudezaken niet altijd tot vastgestelde bestuurdersaansprakelijkheid komt, heeft ook te maken met de bewijslastverdeling die daarbij geldt. In de regel geldt daarvoor het bekende 'wie eist, bewijst'. Dat betekent dat als een benadeelde een bestuurder aansprakelijk stelt voor geleden schade als gevolg van (vermoedelijke) fraude, deze benadeelde moet bewijzen dat er sprake was van fraude, waarvoor de bestuurder conform een van de hiervoor genoemde situaties verantwoordelijkheid draagt, en dat de geclaimde schade ook veroorzaakt is door de fraude. Dat kan niet altijd bewezen worden. Dit werd bijvoorbeeld dit jaar zichtbaar in een rechtszaak rondom het inmiddels failliete Imtech. Tien beleggers hielden vier voormalige bestuurders en een voormalig commissaris van Imtech aansprakelijk voor hun verliezen als gevolg van het faillissement. Deze bestuurders en commissaris zouden onder andere niet tijdig hebben gereageerd op fraudesignalen vanuit dochterondernemingen. Volgens de rechtbank maakten de eisers echter niet voldoende concreet welk verwijt zij de bestuurders en commissaris precies maakten. De verwijten waren te algemeen en niet ernstig genoeg. Overigens was een deel van de vorderingen ook verjaard, oordeelde de rechter.

Risico's beheersen

Naast de geschetste 'juridische aansprakelijkheid' van bestuurders bestaat er ook een 'niet-juridische aansprakelijkheid'. Als fraude aan het licht komt, kunnen klanten, leveranciers en andere stakeholders een organisatie en haar bestuurders hierop aanspreken. Bij fraude staat het imago van een organisatie en haar bestuurders dus op het spel. De reputatieschade ten gevolge van fraude kan leiden tot economische schade bij de organisatie. Bovendien kan het een bestuurder in zijn carrière achtervolgen als hij ooit bij fraude betrokken is geweest.

Maar wat als fraude niet openbaar wordt? Ook in dat geval bekritisieren ethische normen en waarden het gedrag van de betrokkenen, nog los van eventuele juridische kwalificaties. Een bestuurder die meewerkt aan of weet van fraude maar daar niet op acteert, kan dat lange tijd bij zich dragen. Zo kan bijvoorbeeld, bewust of onbewust, het

geweten opspelen. Als bepaalde handelingen een gevoel van ongemak veroorzaken of niet kunnen worden verdedigd tegenover collega's, familie of vrienden, is dat een signaal dat er niet ethisch wordt gehandeld. Dat kan een bepaalde afstand of vervreemding tussen de bestuurder en zijn omgeving en het bedrijf veroorzaken. Daarmee kan ook de bedrijfscultuur worden aangetast, bijvoorbeeld omdat de fraude een beklemmende sfeer veroorzaakt, onbewust een rol speelt in andere gesprekken en besluitvorming of het (moreel) kompas van de bestuurders beïnvloedt. In deze zin staat bij fraude ook de identiteit van een organisatie en haar bestuurders op het spel.

Al met al is het vanuit juridisch, economisch en ethisch opzicht voor bestuurders van groot belang om de organisatie zodanig in te richten dat fraude wordt voorkomen en hier in voorkomende gevallen passend mee om wordt gegaan. Dit kan bijvoorbeeld door het inrichten van een frauderisicomanagementsysteem, waarin risicofactoren omtrent fraude worden geïdentificeerd. Deze risico's kunnen vervolgens worden gemitigeerd, bijvoorbeeld door het opstellen van een antifraudebeleid. In dit beleid kunnen de handelingen die worden gezien als fraude en de procedures bij fraude-incidenten worden beschreven. Het definiëren van fraude helpt om elkaar hierop aan te spreken. Hiernaast zijn ook de 'soft controls' van cultuur, waarden en voorbeeldgedrag belangrijk. Het gedrag van bestuurders moet voor werknemers een voorbeeld zijn van wat integer handelen inhoudt ('tone at the top').

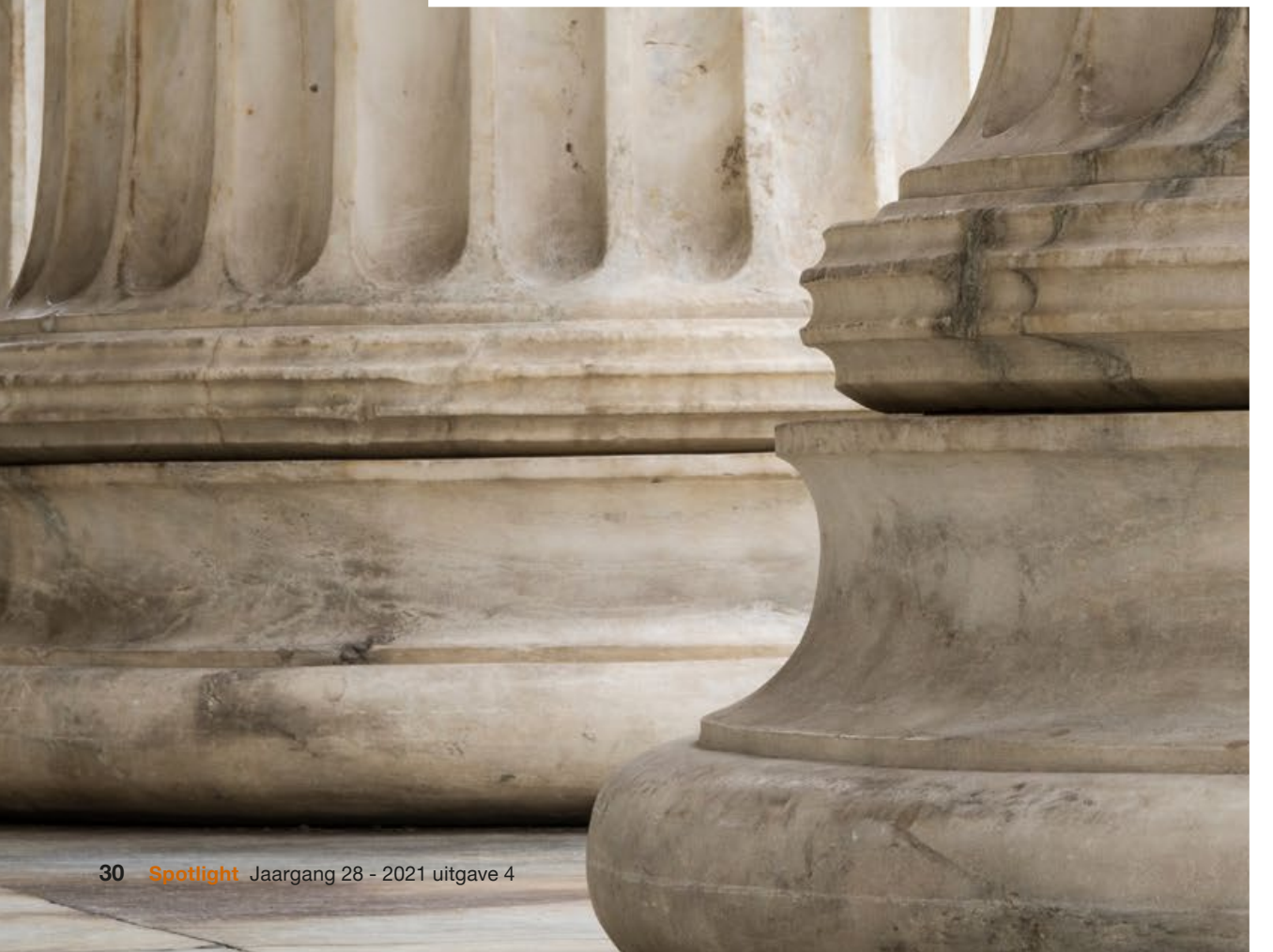
Conclusie

Bestuurders kunnen bij fraude niet zomaar aansprakelijk worden gesteld. Dit wordt anders als ze zelf fraude (doen) plegen of het systeem voor fraudebestrijding binnen de organisatie niet goed op orde hebben. Of bestuurders bij fraude aansprakelijk kunnen worden gesteld, is afhankelijk van allerlei factoren, waaronder:

- de persoonlijke betrokkenheid van bestuurders bij fraude;
- de betrokkenheid van bestuurders bij de bedrijfsvoering en administratie;
- de (systematische) aanpak van fraudebestrijding in de organisatie;
- de effectiviteit van de reactie van bestuurders op fraudesignalen;
- de aard van de organisatie.

De donkere wolk van bestuurdersaansprakelijkheid hangt dus vooral boven het hoofd van bestuurders die zich inlaten met duistere praktijken of van dergelijke praktijken in hun organisatie weggijken. Het is belangrijk om de organisatie zo in te richten dat fraude zo snel mogelijk aan het licht wordt gebracht. Dit kan bijvoorbeeld door het opstellen van een antifraudebeleid, het vormgeven van een open en integere cultuur, en het vertonen van voorbeeldgedrag door bestuurders. ■

Fraude en cryptovaluta

De blockchain is zo ontworpen dat frauderen op de blockchain haast onmogelijk is en snel gedetecteerd wordt. Toch blijkt dat cryptovaluta en crypto-instellingen gevoelig zijn voor fraudes als witwassen. Hoe kan dat en wat is eraan te doen?

Prijs en populariteit van cryptovaluta nemen een grote vlucht

Cryptovaluta hebben een vaste plek veroverd in de economie. De populariteit van cryptovaluta is de afgelopen jaren alsmaar toegenomen en er hebben in 2021 enorme prijsstijgingen plaatsgevonden. Er zijn ondertussen meer dan tienduizend verschillende openbaar te verhandelen cryptovaluta en in november 2021 was de totale marktwaarde aan cryptovaluta circa 2,5 biljoen dollar.

Helaas is de populariteit van cryptovaluta ook niet onopgemerkt gebleven bij criminelen, mede door het anonieme karakter van cryptovaluta en het gemak waarmee grote hoeveelheden cryptovaluta wereldwijd verstuurd kunnen worden. Nederlandse opsporingsdiensten hebben tot dusver in 2021 beslag gelegd op meer dan 25 miljoen euro aan cryptovaluta zoals Bitcoin en Ethereum. De meerderheid van de cryptovaluta wordt echter niet gebruikt voor criminele doeleinden. In 2019 werd geschat dat wereldwijd 2,1% van alle cryptovalutatransacties – wat neerkomt op zo'n 21,4 miljard dollar – gerelateerd was aan criminele activiteiten. In 2020 daalde dit percentage naar 0,34% van alle cryptovalutatransacties. In verhouding met de hoeveelheid fiat geld ('normaal' geld) dat alleen al jaarlijks in Nederland wordt witgewassen (naar schatting 16 miljard euro), valt dit erg mee. Door de vele mediaberichten over fraude met crypto's blijft het beeld bestaan dat cryptovaluta en de bijbehorende blockchaintechnologie onveilig zijn. Het opmerkelijke is echter dat blockchain juist is ingericht om fraude te voorkomen of snel te detecteren. Hoe werkt blockchain dan precies? Welke functionaliteiten zorgen ervoor dat fraude minder vaak voorkomt en welke maatregelen moeten crypto-instellingen nemen om zich te beschermen tegen witwasfraude?

Blockchain

De blockchain is transparant

De blockchain is een gedecentraliseerd digitaal grootboek dat verdeeld wordt over een peer-to-peer netwerk van gebruikers. Dat houdt in dat de blockchain in stand wordt gehouden door een netwerk van talloze computers die de transacties valideren, in plaats van door een centrale autoriteit. Op de blockchain wordt informatie over de transacties opgeslagen in blokken, die via gecompliceerde cryptografie aan elkaar zijn gekoppeld. Door deze koppeling ontstaat er een grote database aan transacties die voor iedereen publiekelijk toegankelijk is.

Samenvatting

De populariteit van cryptovaluta heeft de afgelopen jaren een grote vlucht genomen. Helaas ook onder criminelen, die cryptovaluta als een eenvoudig en snel betaalmiddel zien om internationaal en relatief anoniem zaken te kunnen doen. Hoewel de onderliggende blockchaintechnologie is ontworpen om fouten en fraude te kunnen voorkomen, zijn crypto's niet bestendig tegen bijvoorbeeld witwassen en terrorismefinanciering. Dat begint bij de oorsprong van het fiat geld waarmee de crypto's worden gekocht. Crypto-instellingen vallen sinds 2020 onder de vijfde antiwitwasregeling (AMLD V). Dit artikel behandelt enkele van de maatregelen die deze instellingen moeten treffen om te voldoen aan deze regeling en om zich te wapenen tegen witwasrisico's.

In plaats van de rechten en autorisaties centraal in te richten, worden deze verspreid over het hele netwerk en wordt het grootboek op een transparante manier gedeeld met alle gebruikers van de blockchain. Dit betekent dat de meest gebruikte methodes om fraude te plegen, namelijk het verwijderen of wijzigen van transacties en het aanmaken van frauduleuze transacties, niet lang onopgemerkt blijven.

Een blockchain werkt als volgt: op elk 'block' wordt automatisch een audittrail opgeslagen. Alle data (en dus de geschiedenis van alle transacties die ooit in de blockchain hebben plaatsgevonden) worden per block op 'nodes' opgeslagen. Die nodes zijn kleine servers die allemaal aan elkaar verbonden zijn. Ze wisselen constant de meest recente blockchaindata met elkaar uit; alle nodes zijn daarom altijd up-to-date.

De blockchain is onveranderbaar

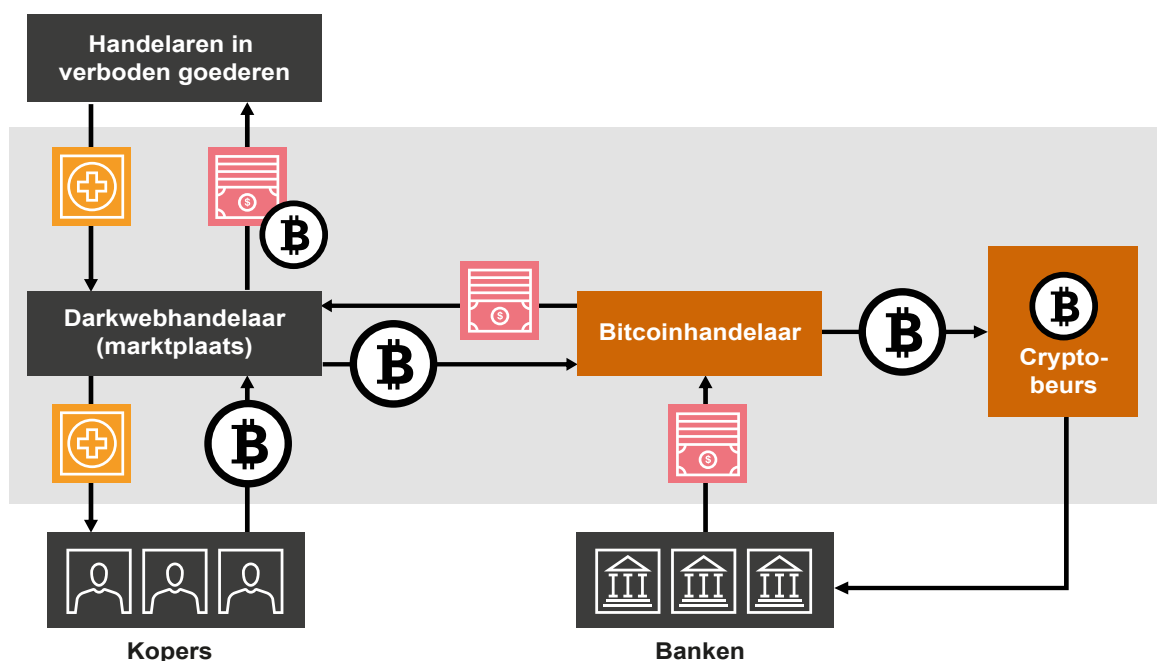
Het verwijderen of veranderen van transacties is een veelvoorkomende manier om fraude te plegen. Binnen een blockchain kan dit niet. Voordat een block met transacties kan worden toegevoegd aan de blockchain, moeten alle gebruikers op het netwerk het daarmee eens zijn. Dit proces heet consensus. De data die worden opgeslagen zijn onveranderbaar, waardoor er alleen nieuwe informatie kan worden toegevoegd. Vervolgens wordt met behulp van gecompliceerde cryptografie ervoor gezorgd dat de

veiligheid wordt gewaarborgd en de bestaande data niet kunnen worden aangepast of vervalst. Hierdoor is de controle van de data op een betrouwbare en veilige wijze gedecentraliseerd.

Governancesysteem kan de legale oorsprong van cryptovaluta bewaken

Waar het wél fout kan gaan, is bij het kopen en verkopen van de cryptovaluta. Omdat de blockchain niet kan controleren waarmee cryptovaluta zijn aangekocht, kan zij ook niet controleren of de cryptovaluta op legale of illegale wijze zijn aangekocht. Zodra de cryptovaluta op de blockchain komen, zijn de cryptovaluta onderdeel van het ecosysteem. Een governancesysteem dat waarborgt dat cryptovaluta 'schoon' de blockchain binnen komen zou een oplossing kunnen zijn voor dit probleem. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij de crypto-instellingen en de regelgever. Crypto-instellingen zijn doorgaans bedrijven die zich bezighouden met het aanbieden, omwisselen en bewaren van cryptovaluta. Zij moeten ten minste voldoen aan de kernverplichtingen uit de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft). Maar ook de reguliere poortwachters, zoals banken, betaaldienstverleners en accountantsorganisaties spelen een belangrijke rol in het cryptolandschap. De reguliere poortwachters komen in toenemende mate in aanraking met cryptovaluta. De kwetsbaarheid voor witwaspraktijken neemt dan ook toe.

Figuur 1 Schematische weergave van een criminele geldstroom

De handelaar in verboden goederen, wiens identiteit verborgen is op het 'dark web', verkoopt deze goederen in ruil voor cryptovaluta. De crimineel wil zijn cryptovaluta omzetten in contant geld en neemt hiervoor contact op met een lokale Bitcoinhandelaar. In een persoonlijke ontmoeting worden Bitcoins ingewisseld voor fiat geld. Met dit fiat geld kan de crimineel zijn uitgaven betalen. De Bitcoinhandelaar verkoopt de Bitcoins aan een cryptobeurs en ontvangt schoon fiat geld via verschillende crypto-omwisseldiensten en offshorebanken op zijn bankrekening.

Sinds de implementatie van de vijfde antiwitwasrichtlijn (AMLD V) in de nationale regelgeving vallen ook de volgende twee aanbieders binnen het bereik van de Wwft:

- Aanbieders die zich bezighouden met omwisseldiensten tussen cryptovaluta en fiat valuta (zoals cryptobeurzen).
- Aanbieders van bewaarportemonnees (wallets) die namens de consument cryptovaluta bewaren, opslaan en overdragen.

Deze cruciale crypto-instellingen moeten op basis van deze wetgeving voldoen aan de kernverplichtingen uit de Wwft, zich registreren bij De Nederlandsche Bank (DNB) én beschikken over een integere en beheerste bedrijfsvoering.

Crypto-instellingen krijgen vergaande verantwoordelijkheden door AMLD V

Crypto-instellingen moeten in elk geval voldoen aan drie kernverplichtingen uit de Wwft die hierna worden toegelicht, namelijk:

- het opstellen van een integriteitsrisicoanalyse en de risicobereidheid;
- het verrichten van klantenonderzoek ('know your customer', oftewel KYC);
- het monitoren van zakelijke relaties en transacties ('know your transaction', oftewel KYT).

Ook moeten zij beschikken over een integere en beheerste bedrijfsvoering. Het risicomanagement dat op grond van de Wwft moet worden ingericht, houdt in dat een beleidsbepaler moet worden aangewezen voor de naleving van de Wwft. Daarnaast zal de instelling, voor zover dat past bij de aard en omvang van de instelling, over een compliancefunctie moeten beschikken en een onafhankelijke auditfunctie moeten instellen. Deze eisen

zijn vergaand en lijken soms feitelijk niet haalbaar voor crypto-instellingen. In deze paragraaf wordt kort op de verantwoordelijkheden van crypto-instellingen ingegaan.

Integriteitsrisicoanalyse en de risicobereidheid

Een crypto-instelling moet een systematische integriteitsrisicoanalyse (SIRA) opstellen en actueel houden. Daarnaast moet de instelling een adequaat beleid voeren dat een integere en beheerste bedrijfsvoering én de naleving van de Wwft waarborgt. Belangenverstengeling, strafbare feiten of andere wetsovertredingen en relaties met klanten of derden die het vertrouwen in de crypto-instelling kunnen schaden, moeten worden tegengegaan. Het is daarom belangrijk dat de instelling de relevante risico's op witwassen en terrorismefinanciering in kaart brengt, zodat er gerichte maatregelen getroffen kunnen worden. Enkele voorbeelden van risico's die door crypto-instellingen worden geïdentificeerd zijn het vervalsen van een identiteitsbewijs en het omzetten van crimineel geld in cryptovaluta.

Uit de SIRA volgt welke beheersingsmaatregelen nodig zijn om deze risico's te mitigeren. Het is van belang dat deze maatregelen goed worden doorgevoerd naar de werkvloer. Crypto-instellingen kunnen gebruikmaken van de door de AFM en DNB ontwikkelde leidraden voor het opstellen van een SIRA. De instelling moet bij het opstellen van de SIRA rekening houden met risicofactoren die verband houden met het type klant, product, dienst, transactie en met landen of geografische gebieden. Zo zal er meer focus liggen op klanten en transacties die een verhoogd risico met zich meebrengen. Crypto-instellingen moeten echter rekening houden met het feit dat men niet kan achterhalen in welke landen de wallets en transacties hun oorsprong vinden, wat wel kan bij banktransacties.

Elke crypto-instelling moet haar risicobereidheid (risk appetite) vastleggen. Een cryptospecifieke SIRA kan de sterke en zwakke punten van de diensten en/of klanten blootleggen en de crypto-instelling helpen om tot een netto risicobereidheid te komen. In het kader van antiwitwasregelingen, een integere en beheerste bedrijfsvoering, en de naleving van de sanctieregelgeving is het van belang dat de instelling haar beleid duidelijk vastlegt.

Klantenonderzoek (know your customer, KYC)

Crypto-instellingen moeten, net als andere financiële instellingen, klantenonderzoek verrichten, waarbij de intensiteit kan worden afgestemd op het risicoprofiel van de klant. Door dit klantenonderzoek kan de instelling onder andere het volgende identificeren en verifiëren:

- de identiteit van de klant;
- de identiteit van de vertegenwoordiger;
- de uiteindelijk belanghebbende (UBO).

Monitoren en melden van ongebruikelijke transacties (know your transaction, KYT)

Naast het verrichten van het klantenonderzoek, zal de crypto-instelling haar klanten en transacties op basis van risico moeten monitoren. De transactiemonitoring moet naar de SIRA te herleiden zijn. Per klant zal er een transactieprofiel worden opgesteld. Als het economisch gezien niet logisch is dat een bepaalde klant een transactie doet, zal de crypto-instelling nader onderzoek moeten doen. De instelling beoordeelt dan of er sprake is van een ongebruikelijke transactie en meldt dit vervolgens bij de FIU. Voor crypto-instellingen gelden op basis van de AMLD V dezelfde indicatoren als voor andere financiële instellingen (bijvoorbeeld een transactie van 15 duizend euro of meer).

Wallets en de travel rule

Crypto-instellingen kunnen hun klanten ook een bewaarportemonnee (wallet) aanbieden, maar de eigenschappen van deze wallets leiden wel tot de nodige compliance-uitdagingen. Wallets (gevuld met cryptovaluta) zijn namelijk van een persoon of bedrijf, maar bewijstechnisch is deze persoon of dit bedrijf niet gemakkelijk te koppelen aan een wallet. Anders dan bij bankrekeningen bestaan er ook hardware wallets die fysiek aan een ander kunnen worden doorgegeven. DNB verlangt dat crypto-instellingen zowel de wallet van de houder als de wallet van de ontvanger van de cryptovaluta controleert. Dit is een zeer strenge en ook omslachtige eis voor crypto-instellingen, omdat de koppeling tussen een persoon/bedrijf en een wallet juist ontbreekt. Begin dit jaar oordeelde de rechter daarom dat dit registratievereiste buitenproportioneel, als gevolg hiervan zal DNB meer letten op de praktische uitvoerbaarheid van de regels.

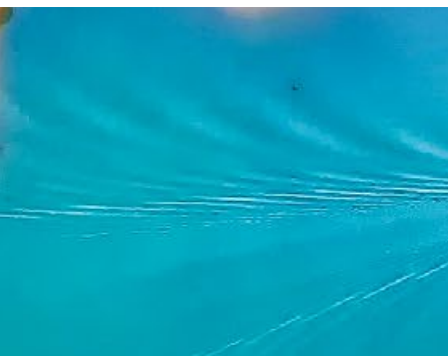
De cryptovalutamarkt is zeker niet volwassen en een onderling werkend systeem van informatiedeling

ontbreekt. Volgens de Financial Action Task Force (FATF) zouden gereguleerde crypto-instellingen, internationaal gezien, verplicht moeten worden tot het delen van identificeerbare gegevens van klanten bij de verplaatsing van cryptovaluta (travel rule). Om te voldoen aan deze regels moeten crypto-instellingen samenwerken en (vrijwillig) informatie uitwisselen met andere internationale beurzen, iets wat nu nog lastig te realiseren is. Crypto-instellingen in verschillende landen zijn onderworpen aan verschillende implementaties van de antiwitwasrichtlijn. Als gevolg hiervan zal het regelmatig voorkomen dat in de keten transacties plaatsvinden met niet-geregistreerde instellingen, bijvoorbeeld instellingen die zich buiten Europa bevinden en niet onder het toepassingsbereik vallen. Daar komt bij dat er zowel enkele grote beurzen zijn als diverse kleinere partijen, waarbij de grote beurzen wellicht zelf (kunnen) bepalen aan wie zij wel of niet de benodigde informatie ter beschikking stellen. Een centrale instelling waar gegevens van wallets en de bijbehorende personen kunnen worden geregistreerd, zou in de toekomst een oplossing kunnen bieden. De Europese Commissie wil daarom dat de positie van de poortwachters op Europees niveau wordt versterkt en heeft op 20 juli 2021 de toekomstige AML/CFT-verordening gepresenteerd. Deze opvolger van de AMLD V zal over een aantal jaren rechtstreeks in alle lidstaten van kracht zijn. De Commissie heeft voorgesteld om de AML/CFT-verordening ook van toepassing te laten zijn op crypto-instellingen. Dat betekent dat een groot deel van de Europese cryptosector niet meer onder nationaal toezicht maar onder Europees AML/CFT-toezicht zal vallen, zodat de poortwachters en de instellingen daadkrachtig kunnen optreden en niet gebonden zijn aan nationale grenzen.

Conclusie

Hoewel de blockchain zo is opgezet dat fraude plegen moeilijk is en bovendien snel gedetecteerd zal worden door de andere gebruikers van de blockchain, zijn en blijven cryptovaluta en wallets vanwege hun kenmerken gevoelig voor gebruik bij witwassen. De registratieplicht voor crypto-instellingen heeft tot gevolg dat crypto-instellingen moeten voldoen aan alle kernverplichtingen van de Wwft en daarnaast moeten beschikken over een integere en beheerste bedrijfsvoering. Dit zijn zware eisen, en gelet op de karaktereigenschappen van cryptovaluta en wallets, is het voor veel crypto-instellingen een uitdaging om aan alle Wwft-vereisten te voldoen. Het kan voor criminelen, mede door de aard van de dienstverlening van crypto-instellingen en de grenzeloosheid van cryptovaluta, interessant blijven om crypto-instellingen te misbruiken voor witwasdoeleinden. Het is belangrijk dat zowel alle crypto-instellingen als alle (reguliere) poortwachters bijdragen aan een governancestelsel dat fraude, witwassen en terrorismefinanciering tegenhoudt. Hierdoor kan de maatschappij profiteren van de voordelen van een gedecentraliseerd en transparant systeem waarin frauderen moeilijker wordt. ■

Krijg grip op greenwashing in de waardeketen

Micha Soentpiet – Vaktechnisch bureau (National Office), Assurance

Ondernemingen die ongefundeerde duurzaamheidsclaims maken, kunnen beschuldigd worden van greenwashing. Maar een onderneming hoeft zich niet zelf schuldig te hebben gemaakt aan greenwashing om daarvan beschuldigd te worden. Ook greenwashing door ketenpartners kan een onderneming in een kwaad daglicht stellen.

De betekenis van duurzaam ondernemen verandert

De termen duurzaamheid en ESG (Environmental, Social and Governance) zijn niet meer weg te denken uit het maatschappelijke debat. Stakeholders zijn tegenwoordig geïnteresseerd in meer dan alleen de financiële prestaties van een onderneming en hechten steeds meer waarde aan informatie over de algehele impact die ondernemingen maken op de wereld. Vandaar dat steeds meer ondernemingen rapporteren over ESG. Ook communiceren ondernemingen regelmatig hun 'commitments', zoals 'Net-zero before 2030' of 'vanaf 2025 is 50% van onze kleding van duurzame materialen gemaakt'. Ook zijn er minder vrijblijvende commitments, bijvoorbeeld als ondernemingen zich committeren aan platformen zoals de Science Based Targets initiative.

Duurzaam ondernemen bestaat al jaren, maar de daadwerkelijke invulling daarvan en het wettelijke en verslaggevingskader zijn nog volop in beweging. In dit artikel wordt ingegaan op het greenwashingconcept en hoe greenwashing zich verhoudt tot fraude. Tot slot wordt toegelicht waarom het voor ondernemingen vanuit een duurzaamheids- en greenwashingperspectief steeds belangrijker wordt om grip te krijgen op de waardeketen.

Greenwashing: fraude, consumentenbedrog of marketing?

Greenwashing is een begrip dat wordt gebruikt als een onderneming zich duurzamer voordoet dan zij in werkelijkheid is. Greenwashing kent vele verschijningsvormen. Aan de hand van voorbeelden

wordt hierna toegelicht wat greenwashing is. Vervolgens wordt greenwashing vergeleken met de term fraude. Greenwashing en fraude zijn namelijk niet per definitie aan elkaar gelijk.

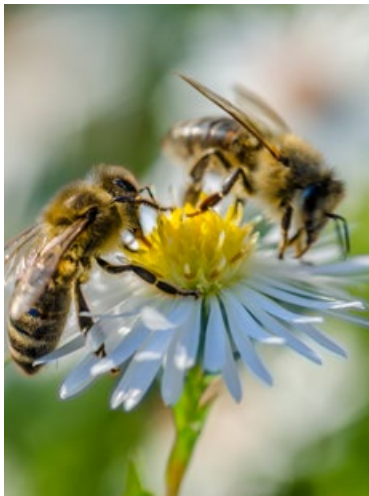
Greenwashing is een containerbegrip en kent vele definities. Omdat het geen juridische term is, is tegenwoordig de publieke opinie vaak leidend bij het bepalen of iets greenwashing is of niet. Meestal gaat het dan om ongefundeerde claims of beloftes rondom duurzaamheid. Zo kan greenwashing zien op misleidende informatie bij marketinguitingen, maar het kan ook vormen aannemen waarin de wet wordt overtreden. Bij laatstgenoemde variant is de link met fraude snel gemaakt.

De meest simpele vorm van greenwashing is het gebruik van 'milieuvriendelijke' afbeeldingen (kleur, blaadjes, dieren etc.) op verpakkingsmateriaal, terwijl het product in werkelijkheid niet zo milieuvriendelijk is. De kleur en

Samenvatting

Wanneer een onderneming ongefundeerde duurzaamheidsclaims maakt, wordt dit vaak bestempeld als greenwashing. Alhoewel greenwashing niet per definitie gelijk is aan fraude, kan greenwashing of een beschuldiging daarvan de reputatie van een onderneming ernstig schaden.

Een onderneming kan zelf direct betrokken zijn bij greenwashing, maar ook indirecte betrokkenheid als gevolg van het handelen van een ketenpartner is mogelijk. Grip krijgen op de waardeketen is daarom belangrijk. Een ketenpartner een 'code of conduct' laten tekenen volstaat niet meer. Ondernemingen zullen een actievere houdingen moeten aannemen, bijvoorbeeld door een due diligenceonderzoek naar de ketenpartner uit te voeren. Door (meer) verantwoordelijkheid te nemen over de keten, zijn ondernemingen (beter) in staat hun duurzaamheidsclaims te substantiëren.

Greenwashing; een grijs gebied

Soms is een bewering feitelijk juist, maar wordt toch een verkeerd beeld geschetst. Ter illustratie:

In recente jaren hebben diverse vliegtuigmaatschappijen campagne gevoerd met claims rondom hun CO₂-uitstoot. Zo claimde een maatschappij minder CO₂ uit te stoten dan haar concurrenten en dus milieuvriendelijker te zijn. Na onderzoek bleek deze claim gebaseerd te zijn op verouderde gegevens.

Een ander voorbeeld komt van de U.S. Federal Trade Commission. Een onderneming claimde dat een product 50% meer recyclebare componenten bevatte. De claim was feitelijk juist, maar werd toch als misleidend ervaren. De toename van 50% hield namelijk in dat in plaats van 2% nu 3% van het product meer recyclebare componenten bevatte.

afbeeldingen worden als marketingtool gebruikt om producten aantrekkelijker te maken voor de milieubewuste consument.

Een ander voorbeeld van greenwashing is het expliciet labelen van producten als duurzaam zonder dat duidelijk is wat het duurzaamheidsvoordeel is. Grote kledingmerken die een speciale 'duurzame' collectie op de markt zetten, maken zich mogelijk schuldig aan deze vorm van greenwashing.

Greenwashing kan ook een overtreding van wet- en regelgeving inhouden (NOCLAR). Wellicht is dieselgate het meest sprekende voorbeeld hiervan, waarbij emissies door manipulatie van testen lager werden voorgesteld dan ze werkelijk waren.

De norm voor wat toelaatbaar is rondom duurzaamheidsclaims, is momenteel in beweging. Aan de ene kant is de consument steeds kritischer. Aan de andere kant zijn wetgevers drukdoende met het opstellen van wetten rondom duurzaamheid. De norm verschuift dus niet alleen, maar wordt ook duidelijker. Iets wat een paar jaar geleden als 'positieve' reclame werd gezien, wordt straks wellicht als misleidend of frauduleus ervaren.

Hoewel greenwashing vaak een negatieve bijmaak heeft, hoeft er niet per definitie sprake te zijn van fraude. Fraude is – net als greenwashing – een containerbegrip. De definitie van fraude die accountants gebruiken in het kader van de jaarrekeningcontrole luidt: 'een opzettelijke handeling door een of meer leden van het management, met governance belaste personen, werknemers of derden, waarbij gebruik wordt gemaakt van misleiding teneinde een onrechtmatig of onwettig voordeel te verkrijgen.' Uit die definitie is op te maken dat er bij fraude sprake is van onder meer 'opzet', 'misleiding' en een 'onrechtmatig of onwettig voordeel'. Niet bij alle verschijningsvormen van greenwashing is er sprake van deze drie elementen.

Het handelen van ketenpartners kan leiden tot beschuldigingen van greenwashing

Als het gaat om duurzaamheid is er een onderscheid te maken tussen het eigen handelen en het handelen van de ketenpartners. Het is voor ondernemingen al een uitdaging om hun eigen handelen in lijn te brengen met hun communicatie rondom duurzaamheid, laat staan grip te krijgen op de keten en te borgen dat de ketenpartners 'aligned' zijn met hun duurzaamheidsambities. Alignment is echter wel van belang. Hiermee kan de onderneming onder meer haar duurzaamheidsclaims substantiëren. Juist het gebrek aan grip brengt risico met zich mee. Hierna volgt een evaluatie van dit risico langs de lijnen van reputatie, aansprakelijkheid en wetgeving.

Reputatie

Het handelen van een ketenpartner kan een directe invloed hebben op de reputatie van een onderneming. Zeker als het gedrag van de ketenpartner haaks staat op de duurzaamheidsdoelstellingen van de onderneming.

Het risico op greenwashing bezien vanuit de fraudedriehoek

Onlangs publiceerde de NBA de 'Handleiding Duurzaamheid Klimaat - Handvatten voor accountants'.

De handleiding bevat (op pagina 16) een algemene analyse van het risico op greenwashing aan de hand van de fraudedriehoek (druk, gelegenheid en rationalisatie).

Handleiding Duurzaamheid Klimaat - Handvatten voor accountants

In de media zijn tal van voorbeelden te vinden waar (wan)gedrag van toeleveranciers een negatieve impact heeft op een onderneming. Zo is recent een grote meubelfabrikant in verband gebracht met het gebruik van illegaal gekapt hout. De onderneming kapte het hout niet zelf, maar werd toch door de media en consumenten verantwoordelijk gehouden. Dat niet zij maar een ketenpartner het hout illegaal had gekapt en had (laten) voorzien van duurzaamheidscertificaten, bood geen soelaas. De reputatieschade was al geleden. Volgens de publieke opinie had de onderneming te weinig ondernomen om dit risico in de keten af te dekken.

Bij greenwashing is de publieke opinie vaak gericht op de grootste en bekendste ondernemingen in de keten. Wie de greenwashing feitelijk heeft veroorzaakt is niet relevant in het maatschappelijk debat. De grootste en bekendste onderneming in de keten wordt (mede)verantwoordelijk gehouden voor de greenwashing door de manier waarop zij met de keten is omgegaan.

Aansprakelijkheid

Non-profitorganisaties als ClientEarth, Milieudefensie en Urgenda zijn bedreven in het blootstellen van greenwashing. Zij hebben als missie duurzaamheid en duurzaam ondernemen te bevorderen en schromen niet om ondernemingen aan te klagen als zij vermoedens van greenwashing hebben of om duurzaamheid af te dwingen. Op de website van ClientEarth zijn bijvoorbeeld uitgebreide profielen te vinden van bedrijven waarvan ClientEarth vindt dat zij zich schuldig maken aan greenwashing.

Niet alleen non-profitorganisaties zien greenwashing als een belangrijk thema. Ook de Autoriteit Consument en Markt (ACM) heeft dit onderwerp op de agenda staan en heeft in 2020 een initieel onderzoek naar greenwashing uitgevoerd. Dit heeft geleid tot de publicatie van 'Leidraad duurzaamheidsclaims'. Eind april 2021 heeft de ACM 170

ondernemingen uit de energie-, kleding- en zuivelsector aangeschreven om hun uitingen rondom duurzaamheid te reviewen en daar waar nodig aan te passen.

Leidraad duurzaamheidsclaims van de ACM

Ook kondigde de ACM aan een onderzoek uit te zullen voeren naar misleidende duurzaamheidsclaims in deze sectoren. De ACM meldt dat zij handhavend zal optreden tegen ondernemingen die met hun duurzaamheidsclaims niet voldoen aan consumentenbeschermingswetgeving.

Vanuit het aansprakelijkheidsperspectief is het dus belangrijk dat een onderneming haar duurzaamheidsclaim kan substantiëren. Een kledingbedrijf dat claimt duurzame kleding te verkopen, zal moeten kunnen aantonen dat de kleding op een eerlijke manier gefabriceerd is. Denk hierbij aan het betalen van een leefbaar loon aan de kleermakers en het zorgen voor een veilige werkomgeving. De onderneming zal dus grip op de keten moeten hebben om haar claim te kunnen substantiëren.

Ontwikkelingen op wettelijk gebied

Wetgevers zijn van mening dat de onverdeelde verantwoordelijkheid voor duurzaam ondernemen – ook in de keten – bij de onderneming ligt. Dit blijkt onder meer uit een recent Europees voorstel voor een richtlijn en een Nederlands wetsvoorstel rondom de zorgvuldigheids- en verantwoordingsplicht voor ondernemingen.

Het Europees Parlement heeft op 8 maart 2021 een resolutie aangenomen waarin het de Europese Commissie oproept een Europese richtlijn op te stellen inzake de verantwoordelijkheden van ondernemingen rondom duurzaam ondernemen.

Figuur 1 Stappenplan voor het tegengaan van schendingen op het gebied van mensenrechten, arbeidsomstandigheden, milieu of corruptie

Bron: Ministerie van Buitenlandse Zaken, Flyer: OESO-richtlijnen - Wat wordt van u verwacht?

In het persbericht van het Europees Parlement zijn de implicaties van de resolutie als volgt samengevat:

- 'Due diligence' verplicht ondernemingen om de invloed die zij in hun waardeketen hebben op mens en milieu vast te stellen, aan te pakken en te verhelpen.
- De regels moeten van toepassing worden op ondernemingen die zaken doen op de interne markt van de EU.
- Er moeten sancties komen voor niet-naleving en juridische steun voor slachtoffers van ondernemingen in derde landen.
- Er moet een verbod komen op de import van producten die een verband hebben met ernstige schendingen van mensenrechten zoals dwangarbeid of kinderarbeid.

Een paar dagen later, op 11 maart 2021, is in Nederland het wetsvoorstel 'Wet verantwoord en duurzaam internationaal ondernemen' ingediend. Het wetsvoorstel roept op tot een wettelijke plicht tot gepaste zorgvuldigheid voor grote ondernemingen. In het wetsvoorstel is aansluiting gezocht met de richtlijnen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), die een stappenplan (figuur 1) heeft ontwikkeld voor het tegengaan van schendingen op het gebied van mensenrechten, arbeidsomstandigheden, milieu of corruptie.

Hoe ondernemingen meer grip krijgen op de waardeketen

Uit het voorgaande blijkt dat het, in het licht van duurzaamheidsclaims, voor iedere onderneming belangrijk is om grip te hebben op de keten. Dat ondernemingen een zekere mate van verantwoordelijkheid hebben ten aanzien van het handelen van ketenpartners zal ook niet worden ontkend. De vraag is echter: waar begint en eindigt deze verantwoordelijkheid? En wat moet een onderneming doen om grip te krijgen op haar eigen keten?

In de praktijk worden vaak afspraken gemaakt met de directe ketenpartners of leveranciers. De ketenpartner is bijvoorbeeld verplicht een code of conduct of supplier agreement te ondertekenen. Hierin bevestigt hij de regels van de onderneming te eerbiedigen en niet in strijd met wet- en regelgeving te handelen. In deze contracten wordt het 'right to audit' wel eens vergeten, of de onderneming maakt geen gebruik van dit recht. Met de leverancier van de leverancier (en de leverancier daarvan etc.) worden doorgaans minder concrete of helemaal geen contracten gesloten.

Voor meer grip op de keten zal de onderneming dus een stap verder moeten gaan. Het is raadzaam dit gestructureerd aan te pakken. Hierbij kan gedacht worden aan het uitvoeren van zogenoemde ESG-duediligenceonderzoeken. Daarnaast kan ook gebruik worden gemaakt van bestaande of nieuwe technologieën.

ESG-due diligence

Daar waar een financiële due diligence ziet op een onderzoek naar de financiële gezondheid van een onderneming, richt een ESG-due diligence zich op de risico's en kansen van een onderneming op het gebied van ESG. Een deel van het onderzoek richt zich meestal specifiek op risico's en kansen in de waardeketen. Een ESG-due diligence wordt vaak in drie fases uitgevoerd. De eerste fase – de scopingfase – ziet op het in kaart brengen van de belangrijkste ESG-risicogebieden van een onderneming. Hierbij worden onderwerpen geselecteerd die mogelijk materieel kunnen zijn voor de onderneming. Zo zal voor een oliemaatschappij milieu (onderdeel van de E van ESG) belangrijk zijn, evenals corruptie in de keten (onderdeel van de G van ESG) gezien de landen waar de oliemaatschappij in opereert.

Nadat in de scopingfase onderwerpen zijn geselecteerd, volgt de tweede fase, waarin onderzoek wordt uitgevoerd naar de geselecteerde onderwerpen. Om in het voorbeeld van de oliemaatschappij te blijven, kan worden gedacht aan de volgende onderzoeksvragen: Opereert de oliemaatschappij in landen waar veel corruptie voorkomt? Wat is het risico op steekpenningen bij ketenpartners? Welke acties ondernemen ketenpartners om het corruptierisico te beheersen?

De onderzoeksvragen worden beantwoord op basis van een combinatie van desk- en fieldresearch. Deskresearch behelst bijvoorbeeld het analyseren van het corruptiebeleid van een ketenpartner. Maar ook het uitvoeren van een achtergrondonderzoek naar een ketenpartner behoort tot de opties. Fieldresearch ziet op een fysiek bezoek aan de ketenpartner. Waarnemingen ter plaatse en eventueel uitvoering geven aan het right to audit van de administratie van de ketenpartner zijn middelen die dan ingezet worden. Dit type onderzoek geeft de onderneming inzicht in de wijze waarop de ketenpartner het door de onderneming geïdentificeerde risico beheerst.

De laatste fase – het actieplan – bestaat uit het opstellen van een overzicht van restrisico's (risico's die nog niet zijn gemitigeerd) en de daaraan gekoppelde te nemen acties. Om bij het voorbeeld van de oliemaatschappij te blijven: mocht uit het fieldresearch blijken dat de ketenpartner in een regio waar veel steekpenningen worden betaald zijn administratie niet op orde heeft en zijn hiervoor geen mitigerende maatregelen getroffen, dan blijft een restrisico over. Dit restrisico en de te nemen acties worden overgenomen in een actieplan.

Technologie

Er zijn tegenwoordig ook technologieën die helpen meer grip te krijgen op de waardeketen. Denk bijvoorbeeld aan de inzet van satellietbeelden bij ontbossing. Een ander voorbeeld is een oplossing die een telefoonfabrikant ontwikkelde. Voor deze fabrikant is recycling één van de materiële duurzaamheidsthema's. Eén van zijn beloftes aan klanten is daarom dat ingeleverde telefoons ontmanteld en gerecycled worden. De fabrikant huurde een ketenpartner in voor de ontmanteling en recycling. Om grip te houden op dit proces deed de fabrikant een steekproef waarbij hij technologie gebruikte om te controleren of de producten nog connectie maakten met een telefoontoeren of het internet. Het bleek dat zo'n 18% van de producten nog verbinding maakte en de ketenpartner die apparaten doorverkocht.

Conclusie

Wanneer een onderneming stakeholders ten aanzien van duurzaamheid op het verkeerde been zet, wordt vaak gesproken over greenwashing. Maar een onderneming hoeft zich niet zelf schuldig te hebben gemaakt aan greenwashing om daarvan beschuldigd te worden. Ook greenwashing als gevolg van het handelen van ketenpartners kan een onderneming in een kwaad daglicht stellen. Het is daarom belangrijk dat ondernemingen grip hebben op ketenpartners. Alleen dan kan een onderneming haar duurzaamheidsclaims goed substantiëren. Ketenpartners vragen om een code of conduct of supplier agreement te ondertekenen volstaat niet meer. Ondernemingen zullen betere en effectievere manieren moeten bedenken om grip te krijgen op de waardeketen. ■

Fraudebestrijding met behulp van data-analyse

Kim Weppelman – Vaktechnisch bureau (National Office), Assurance
Rian Mes – Forensics CF&P, Advisory

Onderwerpen als fraude en digitale innovaties staan volop in de belangstelling. Het combineren van deze onderwerpen kan een effectief managementinstrument zijn om fraude op te sporen en te voorkomen.

Frauderisico's bestaan in vele vormen

Fraude komt vaker voor dan gedacht: uit de Global Economic Crime and Fraud Survey 2020 van PwC onder 5.000 internationale bedrijven kwam naar voren dat de impact van fraude op hun organisaties in totaal 42 miljard dollar bedroeg. Het beheersen en bewaken van dit risico is de primaire verantwoordelijkheid van het management, en deze verantwoordelijkheid wordt in de ogen van de samenleving en regelgevers steeds belangrijker. Daarnaast wordt het detecteren en voorkomen van fraude steeds complexer, aangezien fraudeurs steeds slimmer en innovatiever worden.

Data-analyse kan helpen bij het beter aanpakken van frauderisico's en maakt het proces efficiënter

Data-analyse heeft een grote impact op fraudedetectie en -preventie

Vanuit internationaal onderzoek (ACFE Report to the nations 2020) blijkt er een duidelijk verband te bestaan tussen investeringen in actieve fraudedetectie (zoals

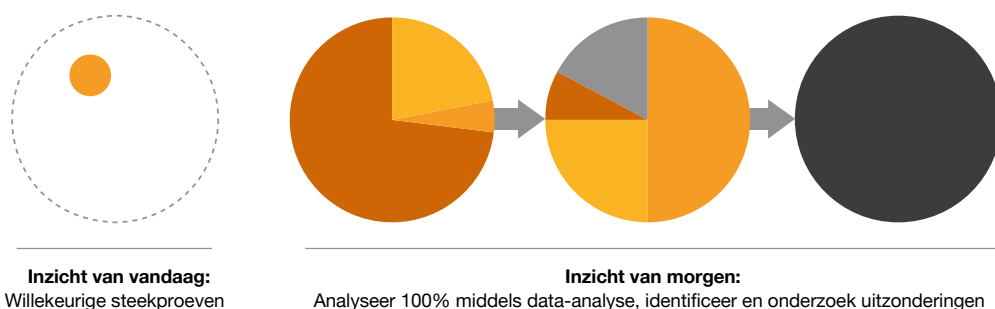
de implementatie van data-analyse), de duur van geconstateerde fraude en het schadebedrag voor de organisatie.

Door gebruik te maken van een grote hoeveelheid aan beschikbare data biedt data-analyse onder andere de volgende mogelijkheden:

- het identificeren van frauderisico's;
- het monitoren van frauderisico's en het tijdig identificeren van fraude;
- het voorkomen van fraude.

Het voordeel van data-analyse is dat bijzonderheden vaker worden opgemerkt dan bij op steekproeven gebaseerde controles; data-analyse maakt immers gebruik van een veel bredere dataset. In figuur 1 is een schematische weergave opgenomen van het verschil tussen een op steekproeven gebaseerde interne controle en een op data-analyse gebaseerde interne controle (waarin de items die daadwerkelijk uitzonderingen bevatten in hun geheel onderzocht worden).

Figuur 1 Verschil tussen steekproef en data-analyse

Samenvatting

Het management van een onderneming heeft de primaire verantwoordelijkheid om de risico's met betrekking tot fraude te identificeren en detecteren. Data-analyse is een gedegen hulpmiddel om deze risico's inzichtelijk te maken en te beheersen. Omdat data-analyse gebruikmaakt van volledige datasets, is zij effectiever dan een op steekproeven gebaseerde controle. Op de markt is dan ook een grote verscheidenheid aan data-analysetools beschikbaar. In combinatie met een grondige frauderisico-analyse geeft data-analyse een uitgebreider en diepgaander inzicht, met als bijkomend voordeel dat de beheersing van de onderliggende processen wordt verbeterd.

Data-analyse is nog altijd een onderbenut detectie-instrument, zo blijkt uit de Economic Crime Survey NL 2021. Dit onderzoek concludeert dat de weinige organisaties die wel gebruik maken van data-analyse, vaker financieel-economische criminaliteit ontdekken en rapporteren. Op welke manier organisaties hier gebruik van maken, is te zien in figuur 2.

Verschillende contexten

De voordelen van het gebruik van data-analyse kunnen voor allerlei stakeholders relevant zijn. Niet alleen voor het management, dat primair verantwoordelijk is voor het voorkomen en detecteren van fraude en door middel van data-analyse vaker uitzonderingen identificeert, maar ook voor interne en externe accountants, wanneer zij zekerheid kunnen verkrijgen door middel van uitgevoerde analyses en opgevolgde uitzonderingen op basis van de volledige dataset.

Hoe kan data-analyse helpen bij fraudedetectie?

Betalingsgegevens wijzigen in bankapplicatie

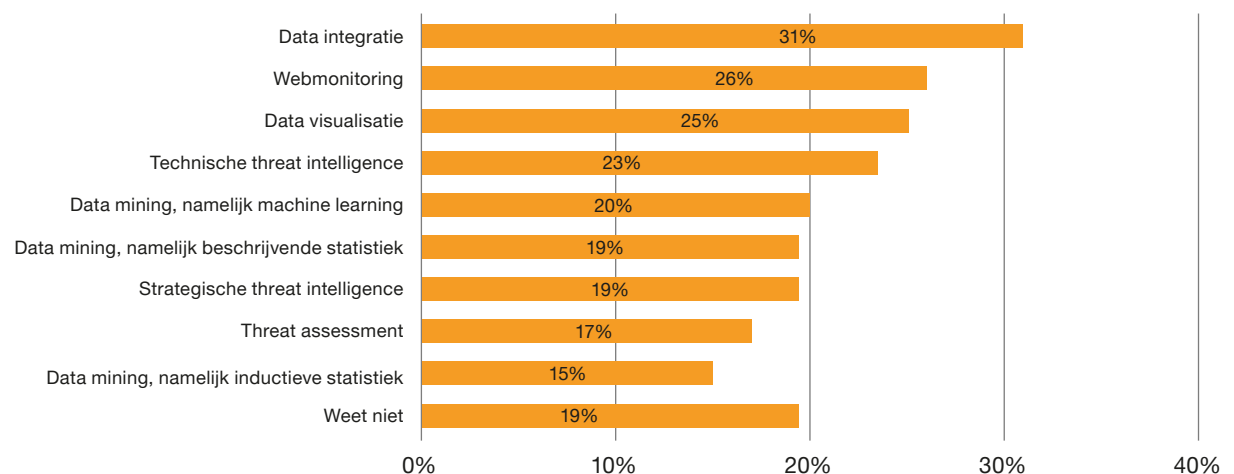
Stel, er wordt een frauderisico geïdentificeerd binnen een betaalproces in een bankapplicatie. Dit risico betreft het wijzigen van batchbetalingen nadat de betaalbatch uit het ERP-pakket is gegenereerd maar voordat de betaalbatch in de betaalapplicatie wordt ingelezen. Het komt regelmatig voor dat een geautomatiseerde interface tussen het ERP-systeem en de bankapplicatie ontbreekt. Dit biedt een mogelijkheid voor fraude. De gegenereerde betaalbatch wordt regelmatig opgeslagen op een onvoldoende beveiligde locatie, voordat deze in de betaalapplicatie wordt ingelezen. Door middel van data-analyse kan de aansluiting tussen de (oorspronkelijke) betaalbatch uit het ERP-pakket en de betaalbatch in de bankapplicatie volledig en geautomatiseerd gemaakt worden. Hierdoor is het risico op het tussentijds wijzigen van de betaalbatch af te dekken.

Ongebruikelijke betalingen

Een andere manier om fraude te detecteren, is door een analyse van alle uitgaande betalingen te maken. Daarbij kunnen de data van uitgaande betalingen uit de bankapplicatie worden gekoppeld aan de bankrekeningnummers van werknemers uit de salarisadministratie. Betalingen buiten reguliere declaraties en salarisbetalingen zouden bijzonderheden kunnen bevatten. Een ander voorbeeld betreft een analyse van facturen die dubbel zijn betaald.

Ten aanzien van crediteurenstamgegevens zijn diverse analyses mogelijk die verband kunnen houden met het frauderisico binnen een organisatie. Bijvoorbeeld of deze data verschillende crediteuren bevatten met hetzelfde bankrekeningnummer, btw-nummer of adres. Dit soort data-analyse maakt mogelijke 'dubieuze' betalingen inzichtelijk. Een ander voorbeeld betreft creditnota's

Figuur 2 Wijze van gebruik data-analyse

die gefactureerd worden zonder dat hier een gelijke debetnota tegenover staat.

De bovengenoemde analyses brengen mogelijke bijzonderheden vanuit de betalingen en andere relevante data aan het licht die in het kader van de normale bedrijfsvoering in eerste instantie niet direct op zouden vallen.

Welke data-analysetools zijn er?

Data-analyses kunnen vaak worden uitgevoerd door middel van een van de vele beschikbare tools. Hieronder worden enkele van deze tools beschreven.

Continuïteit Monitoring Platform

Continuous Monitoring Platform (CMP) monitort – als een schil om een ERP-systeem – alle gegevens tegen vooraf gedefinieerde controles. CMP stelt gebruikers in staat om fraude in een vroeg stadium te detecteren en helpt ook bij het voorkomen van fraude. Alle fouten en uitzonderingen die voortkomen uit de ingestelde controles worden realtime opgemerkt en gepresenteerd in een dashboard. In dit dashboard kunnen ook de opvolgingen gedocumenteerd worden.

CMP is onder andere in staat om:

- de functiescheiding in diverse processen te

monitoren, bijvoorbeeld tussen het onderhouden van crediteurenstamgegevens, het autoriseren van facturen en het genereren van betaaladvieslijsten;

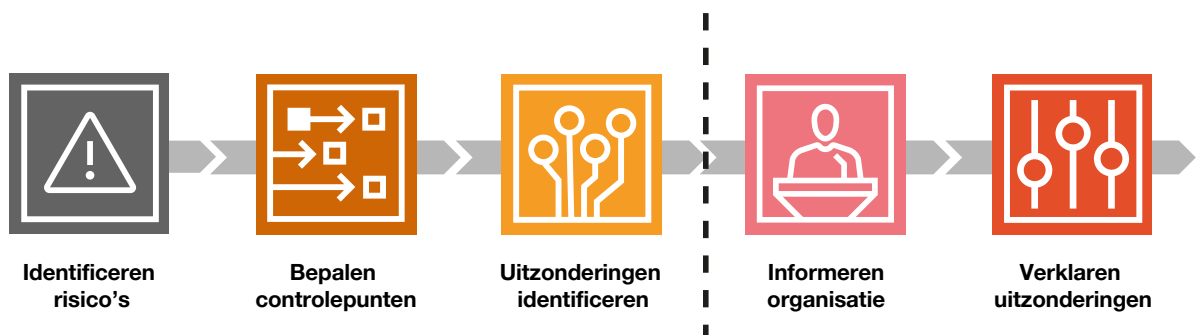
- de autorisatiestromen van facturen te monitoren;
- boekingen die buiten reguliere werktijden plaatsvinden te signaleren; en
- boekingen te detecteren die zijn gemaakt door gebruikers die uit hoofde van hun functie geen boekingen zouden moeten doen, denk aan IT-medewerkers met brede toegangsrechten.

Figuur 3 illustreert de workflow van CMP.

Payment Analysis Tool

De Payment Analysis Tool (PAT) is een tool die de exports van gegevens uit bankapplicaties (data van bankbetalingen) en het ERP-systeem (stamgegevens van medewerkers, debiteuren, crediteuren) gebruikt. Deze gegevens worden geanalyseerd op patronen die wijzen op mogelijke indicaties van fraude. Die analyses bieden de mogelijkheid patronen te signaleren die anders niet zichtbaar zouden zijn. Denk aan crediteurenbetalingen naar bankrekeningen van werknemers of bedrijven die op adressen van werknemers geregistreerd staan. Maar ook: meerdere klanten en/of crediteuren met hetzelfde bankrekeningnummer of betalingen naar onbekende bankrekeningen.

Figuur 3 Workflow van CMP

Analyse op maat in Alteryx en PowerBi

Data-analyse kan ook met meer generieke tools zoals Alteryx en PowerBi worden uitgevoerd, wat meer flexibiliteit en onafhankelijkheid biedt. Nadeel is dat het veel tijd kost om met deze tools een analyse te ontwerpen. Ook moet er intern voldoende kennis van de tools aanwezig zijn om ook naderhand te borgen dat de analyses juist worden uitgevoerd.

Tegelijkertijd bieden Alteryx en PowerBi de mogelijkheid om verschillende databronnen te combineren, volledige datasets te analyseren en de analyses af te stemmen op relevante risico's die uit het frauderisicoassessment voortkomen. Met deze tools kunnen workflows en dashboards gecreëerd worden die bijvoorbeeld journaalposten markeren met onverwachte combinaties van boekingen of boekingen gedaan door ongebruikelijke gebruikers. Verder kunnen gegevensbronnen gecombineerd worden om onregelmatigheden te identificeren of kan de betrouwbaarheid van spreadsheets gevalideerd worden omdat de verschillen tussen de versies eenvoudig te zien zijn. Al deze analyses worden door de organisatie op maat gemaakt en kunnen over meerdere jaren worden hergebruikt, wat uiteindelijk tijdswinst oplevert.

Artificial Intelligence (machine learning)

Artificial Intelligence (oftewel machine learning) maakt het mogelijk om patronen in data op te merken die met het menselijk oog niet direct zichtbaar zijn. Een waardevolle aanvulling als het gaat om het vinden van ongebruikelijke trends, transacties of andere bijzonderheden in de gegevens die kunnen wijzen op fraude.

Machine learning kan klinken als een zeer geavanceerde techniek die lastig is toe te passen in de praktijk. Om de kracht van AI te benutten is het belangrijk dat de implementatie goed wordt uitgevoerd en goed opgeleid personeel wordt aangesteld voor de implementatie, het ontwerp en het onderhoud. Anderzijds kan machine learning ook kleinschalig zijn – bijvoorbeeld het uitvoeren van een (logaritmische) regressie om inzicht te krijgen in kenmerken van een transactie die kunnen wijzen op fraude. Verder kunnen transacties eenvoudig in categorieën verdeeld worden (risicovol versus niet-risicovol). Het is aan te bevelen te starten met eenvoudige machinelearningmodellen en deze langzaam uit te breiden.

Er zijn twee hoofdtypen machine learning: 'supervised' en 'unsupervised' algoritmen. Een voorbeeld van een supervised algoritme is een tool die is getraind op een dataset van gelabelde journaalboekingen (gebruikelijk versus ongebruikelijk) om te detecteren hoe zo'n ongebruikelijke journaalboeking eruit zou kunnen zien. Vervolgens kan dit algoritme deze kennis weer toepassen op een nieuwe dataset.

Aan de andere kant is het ook mogelijk om een unsupervised algoritme toe te passen op een dataset van journaalposten. In dit geval detecteert het algoritme automatisch de ongebruikelijke transacties voor die specifieke dataset. Een voorbeeld hiervan is het detecteren van transacties buiten werktijden. Wanneer het gebruikelijk is dat werknemers tot 19.00 uur werken, zal een transactie die voor die tijd is uitgevoerd niet als ongebruikelijk gedetecteerd worden. Transacties die na 19.00 uur worden gedaan, worden door het algoritme automatisch als een hoger risico geïdentificeerd.

Randvoorwaarden voor de inzet van data-analyse

Frauderisicoassessment door de organisatie

Nu is data-analyse an sich geen wondermiddel dat het risico op fraude te allen tijde wegneemt. Om data-analyse optimaal te kunnen benutten, moet het pas na een gedegen frauderisicoassessment worden ingezet. Pas dan is het duidelijk welke risico's er in een organisatie aanwezig zijn en waar die risico's specifiek op toezien, zodat de gewenste analyses gericht uitgevoerd kunnen worden. De uitkomsten en evaluaties van deze data-analyses bevatten tegelijkertijd de basis voor een herevaluatie van het frauderisicoassessment om continue verbetering, preventie en detectie te waarborgen.

Datakwaliteit

Een andere belangrijke factor is het vaststellen dat de data onderliggend aan de analyse betrouwbaar zijn. Om gedegen analyses uit te kunnen voeren is het namelijk essentieel dat de data beschikbaar, volledig en betrouwbaar zijn. Ontbrekende velden, perioden en/of gebruikers in de data kunnen bijvoorbeeld leiden tot onjuiste inzichten en daarmee onjuiste conclusies. Investering in de betrouwbaarheid van de te gebruiken data en in de beveiliging van de data – ter voorkoming van ongeautoriseerde aanpassingen – is hierdoor een belangrijke randvoorwaarde. Het voordeel hiervan is dat zo'n investering mogelijk breder effect heeft binnen de organisatie, omdat besluitvorming dan plaatsvindt op basis van data die betrouwbaar zijn.

Conclusie

Data-analyse kan een efficiënt en effectief hulpmiddel zijn bij het voorkomen en detecteren van fraude, omdat zij data in hun volledigheid bekijkt en op deze manier onregelmatigheden signaleert en processen verbetert. Er zijn wel bepaalde randvoorwaarden voor succes, zoals een investering in goede datakwaliteit, een gedegen frauderisicoassessment (inclusief continue (her)assessment) en een gedegen governanceproces. ■

Prinsjesdag 2021: vennootschapbelastingtrends

Maarten de Wilde – Knowledge Centre, Tax
Merel Mookhoek – Knowledge Centre, Tax

Op en rond Prinsjesdag publiceerde het kabinet zijn plannen voor 2022. Het belastingpakket geeft vooral uitvoering aan eerder aangekondigde niet-controversiële fiscale maatregelen. Toch zit er mogelijk ingrijpende wetgeving bij. Welke ontwikkelingen in de vennootschapsbelasting kunt u dit jaar verwachten?

Inleiding

Het belastingpakket kent dit jaar weinig verrassingen. Er was al aangekondigd dat 21 september 2021 vanwege de demissionaire kabinetsstatus een beleidsarme Prinsjesdag zou worden. Het kabinet geeft vorm aan zijn beleidsvoornemens om de vennootschapsbelasting met grondslagverbredende maatregelen eerlijker te maken en Nederland te ontdoen van de reputatie als doorsluisland. Tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen op 22 en 23 september 2021 werden enkele budgetgedreven Kamermoties aangenomen over een tariefverhoging en aanscherping van de earningsstrippingmaatregel, waaraan op 15 oktober 2021 bij Nota van Wijziging (NvW) Belastingplan 2022 uitvoering is gegeven. In zijn brief van 15 oktober 2021 omarmd de staatssecretaris van Financiën Vijlbrief de internationale onderhandelingen over een wereldwijd minimumbelastingniveau en belastinggrondslagverdeling richting marktlanden. Dit artikel geeft in hoofdlijnen een overzicht van de ontwikkelingen. Tenzij anders aangegeven, treden de genoemde belastingmaatregelen in werking per 1 januari 2022. Waar dat kan, wordt de mogelijke impact op de jaarrekening ook uitgelegd. De Tweede Kamer heeft op 11 november 2021 het pakket Belastingplan 2022 aangenomen, en daarbij enkele amendementen en moties. Naar verwachting stemt de Eerste Kamer in de tweede helft van december 2021 over het pakket Belastingplan 2022. Voor meer informatie kunt u terecht op de [PwC Belastingplan 2022-website](#).

PwC Belastingplan 2022

Internationale ontwikkelingen

Nederland omarmd de internationale beleidshervormingsagenda

In zijn Kamerbrieven van 15 oktober en 14 juni 2021 omarmd de staatssecretaris de onderhandelingen binnen het OECD/G20 Inclusive Framework on Base Erosion and Profit Shifting (IF) over een belastinggrondslagverdeling richting afzetjurisdicties (Pijler 1) en een wereldwijd 15%-minimumwinstbelastingheffingniveau (Pijler 2). Op 8 oktober 2021 bereikten 136 van de 140 IF-landen (stand november 2021: 137 van de 141 IF-landen) politieke overeenstemming over een herziening van het internationale winstbelastingstelsel, een implementatieplan en een

Samenvatting

Het pakket Belastingplan 2022 kent weinig verrassingen. Het kabinet geeft nader vorm aan eerder geuite beleidsvoornemens om de vennootschapsbelasting met grondslagverbredende maatregelen eerlijker te maken en Nederland te ontdoen van de reputatie als doorsluisland. Het kabinet, gesteund door de Kamer, omarmd de internationale ontwikkelingen ten aanzien van het bereiken van een wereldwijd minimumbelastingniveau en herverdeling van de belastinggrondslag richting marktlanden. Internationale ontwikkelingen zullen de vennootschapsbelasting beïnvloeden. Dit artikel geeft een trendoverzicht.

concreet tijdpad. Op 1 juli 2021 bereikten 130 IF-landen, waaronder Nederland, een politiek akkoord over het nieuwe belastingraamwerk.

Pijler 1 ziet op een toerekening van een gedeelte van de (aangepaste) geconsolideerde commerciële winst van betrokken multinationals aan afzetjurisdicties. Het gaat om een formulaire toerekening aan marktlanden van 25% van de winst, voor zover deze een bedrag gelijk aan 10% van de omzet overstijgt ('Amount A'). Pijler 1 geldt voor de allergrootste multinationals: bedrijven met een winstgevendheid van meer dan 10% ('profit before tax/revenue') en een wereldwijde jaaromzet van meer dan 20 miljard euro. De maatregelen gelden niet voor de winning van natuurlijke rijkdommen en gereguleerde financiële dienstverlening. Jaarlijks zou hiermee 125 miljard US dollar winst worden herverdeeld.

Pijler 2 bewerkstelligt een minimumniveau van winstbelastingheffing van 15% – en flankerende bijheffing door landen tot dat niveau waar andere landen zich niet conformeren. Beoogd wordt een ondergrens te bereiken in de mogelijkheden voor landen om met elkaar

te concurreren op het gebied van de winstbelastingen. Pijler 2 geldt voor multinationals met een jaaromzet van 750 miljoen euro of meer. Onder andere beleggings- en pensioenfondsen zijn van het toepassingsbereik uitgesloten en hetzelfde geldt voor 'international shipping income'. Ook is voorzien in 'carve-outs', een bijheffingsvrij bedrag, in de grondslagvaststelling waarover het 15%-minimumtarief wordt bepaald. Het zou gaan om een wereldwijde additionele belastingopbrengst van jaarlijks 150 miljard US dollar. Landen hebben afgesproken dat als zij daadwerkelijk maatregelen nemen, zij dit doen langs de in IF-verband ontwikkelende beleidslijnen ('common approach').

Het implementatietijdpad is ambitieus en mikt op inwerkingtreding in 2023. Nederland steunt een voortvarende implementatie. Onderdeel van de Pijler-1-implementatie is een te ontwikkelen multilateraal verdrag. Voor de Pijler-2-implementatie wordt in IF-verband modelbelastingwetgeving ontwikkeld. Binnen de EU wordt gewerkt aan EU-richtlijnen. Verder hebben de landen afspraken gemaakt over de terugdraaiing van unilaterale digitaal dienstenbelastingen en de daartegenoverstaande handelssancties.

Europese Commissie zet in op verdergaande EU-integratie

Op 18 mei 2021 publiceerde de Europese Commissie haar mededeling 'Business Taxation for the 21st Century'; een ambitieuze belastingbeleidsagenda met maatregelen voor de korte en langere termijn.

De Commissie omarmt de internationale ontwikkelingen en mikt op snelle EU-implementatie van Pijlers 1 en 2. Een Pijler-2-richtlijnvoorstel wordt aan het einde van dit jaar verwacht. De staatssecretaris gaf in zijn Kamerbrief van 14 juni 2021 in opvolging van kamer moties aan dat, mocht een IF-oplossing uitblijven, Nederland in EU-verband meewerkt aan een gemeenschappelijke aanpak.

Daarnaast presenteerde de Commissie verdergaande belastingintegratiemaatregelen voor de komende twee jaar. Het betreft transparantiemaatregelen die gericht zijn op publicatie van:

- effectieve belastingtarieven langs Pijler-2-maatstaven (2022);
- maatregelen tot aanpak van belastingontwijking met brievenbusfirma's (ATAD3: Q4 2021);
- introductie van een vermogensaftrek ('Debt Equity Bias Reduction Allowance', 'DEBRA': Q1 2022); en
- een aanbeveling voor achterwaartse verliesverrekening.

Verder presenteerde de Commissie een plan voor een EU-breed 'holistisch' winstbelastinggraamwerk voor de komende decennia. Uiterlijk 2023 lanceert de Commissie haar 'Business in Europe: Framework for Income taxation' ('BEFIT'), een voorstel voor een gemeenschappelijke geconsolideerde winstbelastinggrondslag die over de lidstaten wordt verdeeld langs een formule (onder intrekking van de richtlijnvoorstellen voor een Common Consolidated Corporate Tax Base uit 2016).

De Commissiemededeling bouwt voort op het 'Tax Package' van 15 juli 2020, dat deel uitmaakt van een bredere EU-belastinghervormingsagenda. Een van de agendapunten is een digitale heffing ('digital levy') als eigen middel dat het herstellpakket 'NextGenerationEU' moet helpen meefinancieren (onder intrekking van de richtlijnvoorstellen uit het 'Digital Tax Package' uit 2018 voor een digitale vaste inrichting en een digitaledienstenbelasting). In de zomer van 2021 lanceerde de Commissie inzake het 'Fit for 55-pakket' ter ondersteuning van de klimaatdoelstellingen (EU-klimaatwet: 55% minder CO₂-uitstoot in 2030 dan in 1990) voorstellen voor aanscherping van het emissiehandelssysteem, herziening van de Richtlijn Energiebelastingen en introductie van een koolstofheffing aan de Europese buitengrens ('Carbon Border Adjustment Mechanism', 'CBAM'). Voorstellen worden verwacht voor andere eigen middelen in de vorm van bijvoorbeeld een financiëletransactiebelasting en een eigen middel gelinkt aan de 'corporate sector'.

Maatregelen

Belastingplanstukken

Belastingplan 2022

Tariefverhoging

Het toptarief in de vennootschapsbelasting gaat omhoog naar 25,8% (tot en met 2021: 25%). Het lage tarief blijft 15%. De 15%-tariefschijf wordt verlengd en gaat gelden voor winsten tot en met 395.000 euro (2021: tot en met 245.000 euro). Voor de jaarrekening betekent dit dat belastinglatenties moeten worden geherwaardeerd zodra de wetswijziging is aangenomen.

Earningsstrippingmaatregel

De aftrekbaarheid van het saldo van rentekosten (rentekosten minus rentebaten) wordt beperkt tot 20% (2021: 30%) van de EBITDA. De huidige drempel van 1 miljoen euro blijft vooralsnog gehandhaafd. Voor de jaarrekening moet de verlaging naar 20% worden meegenomen in de waardering van latente belastingvorderingen die zien op het voortgewentelde rentesaldo.

Temporele beperking dividendbelastingverrekening

De dividend- en kansspelbelastingverrekening (voorheffingen) wordt beperkt tot het in een jaar te betalen vennootschapsbelastingbedrag, vóórdát rekening is gehouden met de verrekening van voorheffingen. Niet-verrekenbare voorheffingen worden onbeperkt voortgewenteld naar toekomstige jaren. Voor de jaarrekening kwalificeert voortgewentelde dividendbelasting als 'tax credit'. Er moet vervolgens worden beoordeeld of deze kan worden verwerkt als latente belastingvordering.

Verhoging steunpercentages milieu-investeringsaftrek

Gelet op geconstateerde meerkostenstijgingen van milieu-investeringen worden de aftrekpercentages in de milieu-investeringsaftrek (MIA) per 2022 verhoogd van 13,5%, 27% en 36% naar respectievelijk 27%, 36% en 45%. De MIA kent drie categorieën innovatieve milieuvriendelijke bedrijfsmiddelen met eigen aftrekpercentages. Het hoogste percentage geldt voor bedrijfsmiddelinvesteringen die de hoogste bijdrage leveren aan de beleidsprioriteiten, zoals circulaire economie en elektrificatie.

Overige fiscale maatregelen 2022 (OFM)

Verrekenvolgorde CFC-maatregel

De gebruikelijk gevolgde verrekeningsvolgorde bij meerdere Controlled Foreign Companies (CFC's) wordt wettelijk vastgelegd. Eerst wordt het kleinste bedrag aan verrekenbare buitenlandse winstbelasting verrekend. Niet-verrekenbare winstbelasting wordt doorgeschoven naar latere jaren. De CFC-maatregel richt zich tegen onderbrenging van passief inkomen in een gecontroleerd lichaam in een laagbelastende jurisdictie.

Aanbiedingsbrief

Reparatie arrest Hoge Raad houdster- en financieringsverliesverrekening

In hun gezamenlijke Aanbiedingsbrief pakket Belastingplan 2022 kondigden beide staatssecretarissen van Financiën aan de budgettaire gevolgen van het HR-arrest van 11 juni 2021 te repareren. De rechter stelde een vennootschapsbelastingplichtige in het gelijk die via het vormen van een fiscale eenheid zogenoemde houdster- en financieringsverliezen (HOF-verliezen) met operationele winsten wenste te verrekenen. HOF-verliezen kunnen in beginsel niet worden verrekend met operationele winsten. Dit bleek in sommige gevallen toch mogelijk. Op 5 oktober 2021 is dit bij NvW OFM 2022 gerepareerd. De wetswijziging ziet op de samenloop van verliesverrekeningsregels en het fiscale-eenheidsregime en bereikt dat HOF-verliezen in zulke gevallen niet langer beschikbaar zijn om met operationele winsten te verrekenen.

Bronbelastingplicht hybride lichamen

In de aanbiedingsbrief kondigden de staatssecretarissen aan de hybridebepalingen in de Wet Bronbelasting 2021 te verduidelijken. Hieraan is met de genoemde NvW uitvoering gegeven. Een hybride lichaam (naar Nederlandse fiscale maatstaven niet-transparant, naar fiscale maatstaven van de oprichtingsstaat wel transparant) zal niet langer bronbelastingplichtig zijn als aannemelijk wordt gemaakt dat geen van de achterliggende gerechtigden (al dan niet via een samenwerkende groep) een kwalificerend belang heeft in het betrokken hybride lichaam. Deze wijziging verloopt met terugwerkende kracht tot en met 2021. Per 2021 geldt een conditionele bronbelasting naar het hoge vennootschapsbelastingtarief (2022: 25,8%; 2021: 25%) op uitgaande rente- en royaltybetalingen aan gelieerde lichamen gevestigd in landen zonder winstbelasting, landen met een statutair winstbelastingtarief lager dan 9%, landen op de EU-lijst van niet-coöperatieve rechtsgebieden, of in misbruiksituaties.

Aanvulling vaste-inrichtingsbegrip bronbelastingen

In de aanbiedingsbrief werden aanvullingen aangekondigd op het vaste-inrichtingsbegrip in de Wet Bronbelasting 2021, waaraan bij NvW uitvoering is gegeven. De aangekondigde verbreding bereikt dat ook bronbelasting wordt geheven over rente- en royaltybetalingen, voor zover deze toerekenbaar zijn aan specifieke Nederlandse bronnen, zoals in Nederland gelegen onroerende zaken. Het vaste-inrichtingsbegrip wordt zo gelijkgetrokken met dat in de vennootschapsbelasting.

Wet implementatie belastingplichtmaatregel uit de tweede EU richtlijn antibelastingontwijking (ATAD2)

Belastingplichtmaatregel omgekeerde hybride lichamen

Omgekeerde hybride lichamen (transparant naar Nederlands

recht, niet-transparant naar buitenlands recht), zoals commanditaire vennootschappen in voorkomende gevallen, worden belastingplichtig voor de vennootschapsbelasting. Deze maatregel vloeit voort uit de ATAD2-richtlijn. Daarnaast wordt het gelieerdheidsbegrip uitgebreid tot natuurlijke personen. Deze uitbreiding geldt voor alle ATAD2-maatregelen voor hybride mismatches, ook voor die al eerder waren ingevoerd. Voor meer details over de gevolgen van de belastingplichtmaatregel voor de jaarrekening van een betrokken omgekeerde hybride lichaam en/of de participanten daarin kunt u terecht op de PwC Belastingplan 2022-website.

Aankondigingen

Wetsvoorstel kwalificatie buitenlandse rechtsvormen (winter 2021/2022)

Het in de aanbiedingsbrief en eerdere Kamerbrieven van 1 juni en 1 juli 2021 aangekondigde wetsvoorstel over de kwalificatie van buitenlandse rechtsvormen zal de classificatieregels (is de entiteit fiscaal wel of niet transparant) voor Nederlandse en buitenlandse entiteiten wijzigen. Bijvoorbeeld door in sommige gevallen bij de buitenlandse classificatie aan te sluiten. Het is de bedoeling het aantal classificatiemismatches tussen Nederland en het buitenland, en mogelijk daaruit voortvloeiende dubbele (niet-)belastingheffing te verminderen.

Wetsvoorstel DAC7 (voorjaar 2022)

Het in de aanbiedingsbrief aangekondigde DAC7-wetsvoorstel dient ter implementatie van de op 22 maart 2021 door de Raad aangenomen wijziging in de Administratieve Samenwerkingsrichtlijn (DAC7). Onder de DAC7 moeten binnen en buiten de EU gevestigde exploitanten van digitale platforms fiscale gegevens over hun gebruikers verstrekken aan de belastingautoriteiten van de EU-lidstaten, die deze inlichtingen vervolgens automatisch onderling uitwisselen.

Internetconsultatie aanpak dividendstripping

In zijn Prinsjesdagbrief kondigde de staatssecretaris een internetconsultatie (Q4 2021) aan waarin verschillende mogelijkheden worden uiteengezet om dividendstripping verder aan te pakken. Dividendstripping is een dividendbelastingontgaansvariant waarbij een (buitenlandse) opbrengstgerechtigde met behoud van het economisch belang bij de aandelen het dividendrecht (tijdelijk) overdraagt aan een persoon met een gunstigere dividendbelastingpositie.

Wet tegengaan mismatches bij toepassing zakelijkheidsbeginsel

Op 21 september 2021 publiceerde het kabinet het reeds aangekondigde wetsvoorstel Wet tegengaan mismatches bij toepassing zakelijkheidsbeginsel. Bij belastingplichtige wordt een neerwaartse aanpassing van de belastbare winst in Nederland beperkt, voor zover deze belastingplichtige

niet aannemelijk maakt dat bij het andere lichaam dat bij de betreffende gelieerde transactie betrokken is geen of een te lage corresponderende opwaartse aanpassing in de winstbelastinggrondslag wordt betrokken. In Nederland kunnen dan niet langer kosten ('min') in aftrek worden gebracht als daar in het buitenland geen corresponderende baten ('plus') tegenover staan. De maatregel beoogt dubbele niet-heffing door verschillen tussen landen (verrekenprijverschillen) in de toepassing van het zakelijkheidsbeginsel ('at arm's length') weg te nemen. Het zakelijkheidsbeginsel moet zorgen voor een zakelijke fiscale winstverdeling binnen concerns. Omdat niet elk land dit beginsel (gelijkelijk) toepast, kan dit betekenen dat een deel van de concernwinst onbelast blijft. Het wetsvoorstel adresseert dit, in navolging van het advies (mismatcheliminatie) van de Commissie-Ter Haar. De maatregel ziet ook op verrekenprijverschillen bij de overdracht van vermogensbestanddelen (verkrijgingen van voor 1 juli 2019 vallen buiten het wetsvoorstel). De (on) verenigbaarheid met het EU-recht wordt bediscussieerd. De mogelijk hogere belastbare winst kan voor de jaarrekening de acute (want geen aftrek) en/of latente (met betrekking tot verrekenbare verliezen) belastingpositie en zo de effectieve belastingdruk beïnvloeden.

Verliesverrekening

De verticale verliesverrekening wordt getemporeerd. Dit, in navolging van het advies (vpb-ondergrens) van de Commissie-Ter Haar. Deze maatregel stamt uit het Belastingplan 2021. In winstjaren kunnen verrekenbare verliezen uit andere jaren boven een bedrag van 1 miljoen euro nog voor 50% worden verrekend (100% tot en met 2021). Wel gaat een in de tijd onbeperkte voorwaartse verliesverrekeningstermijn gelden (tot en met 2021 beperkt tot zes jaar). De maatregel geldt voor boekjaren die op of na 1 januari 2022 beginnen. Verliezen die op jaareinde 2021 nog niet verrekend zijn, vallen ook onder de nieuwe regels (mits zij zijn ontstaan in een boekjaar aangevangen op of na 1 januari 2013). Er wordt nog bekeken of goedkeurend beleid opportuun is waar de samenloop van de verliestemporeringsmaatregel en de compenserendeheffingstoets in de renteaftrekbepurende maatregelen onredelijk uitpakken. De maatregel bereikt dat ondernemingen met openstaande verliesverrekeningsaanspraken in winstjaren vennootschapsbelasting betalen. De verliestemporeringsmaatregel kan cashflow- en belastinglatentieposities van ondernemingen beïnvloeden. De impact op de jaarrekening laat zich lastig inschatten. Het wegvallen van de beperking van de verliesverrekeningstermijn leidt mogelijk tot verhoging van een latente belastingvordering. De maximering van het verrekenbare verliesbedrag leidt daarentegen mogelijk tot een verlaging daarvan.

Conditionele bronbelasting dividenden (2024)

Op 30 september 2021 nam de Tweede Kamer het wetsvoorstel Wet invoering conditionele bronbelasting op dividenden aan, waarna de Eerste Kamer op 2 november 2021 met dit wetsvoorstel heeft ingestemd. Deze wet vult de Wet bronbelasting 2021 vanaf 2024 aan met een conditionele bronbelasting op uitgaande dividenden naar laagbelastende jurisdicties en in misbruiksituaties. Deze bronbelasting zal bestaan naast de reguliere dividendbelasting en moet Nederland minder aantrekkelijk maken als doorstroomjurisdictie. Voor de jaarrekening van betrokken dividendontvangers moet net als bij andere nieuwe bronbelastingen worden overwogen hoe deze gepresenteerd moeten worden, op de tax-lijn als winstbelasting of boven de tax-lijn als niet-winstbelasting. Dit werkt door in de belastinglatentieposities en de vaststelling van de effectievebelastingdrukvaststelling.

Spoedwet conditionele eindafrekening dividendbelasting

Op 26 oktober 2021 gaf vertrekkend Kamerlid Snels (GroenLinks) bij Tweede NvW aan de voorgestelde terugwerkende kracht in zijn initiatiefwetsvoorstel van 10 juli 2020 voor de Spoedwet conditionele eindafrekening dividendbelasting niet langer te willen handhaven. De voorziene terugwerkende kracht tot 18 september 2020, 12.00 uur, is daarmee van de baan. Wel verscheen op 15 november 2021 van Kamerlid Van der Lee (GroenLinks), die de verdediging van de Spoedwet conditionele eindafrekening dividendbelasting nu op zich neemt, bij Derde NvW het voorstel voor een nieuwe terugwerkende kracht tot en met 15 november 2021, 15.00 uur. Verdere behandeling is aan de Kamer. Het initiatiefwetsvoorstel beoogt multinationals met Nederlandse hoofdkantoren met emigratievoornemens te bewegen hierop terug te komen. Het voorziet in een exitheffing over de (latente) winstreserves van de tophoudstervenootschap ongeacht hun geografische herkomst, voor zover deze reserves 50 miljoen euro overschrijden. De heffing knoopt aan bij het moment van hoofdkantoorvertrek (c.q. reorganisatie via zetelverplaatsing of grensoverschrijdende (aandelen)fusie of splitsing) naar een land zonder met Nederland vergelijkbare dividendbelasting en/of zonder entreeheffing over deze reserves bij binnenkomst (step-uplanden). Invordering wordt uitgesteld tot het latere winstuitdelingsmoment. De juridische houdbaarheid met de belastingverdragen en het EU-recht wordt betwist.

Conclusie

De vennootschapsbelasting blijft in beweging. Het kabinet geeft vorm aan de ingezette lijn van grondslagverbreding, verhoogt de kapitaalkosten van investeringen in Nederland en beweegt mee met internationale ontwikkelingen richting een verminderde inzet op belastingconcurrentie. Als de internationale belastinghervormingsambities uitkristalliseren, betekent dit nieuwe maatregelen. Het verdient aanbeveling de ontwikkelingen nauwlettend te blijven volgen. ■

Op zoek naar een eerder verschenen artikel?

Hieronder vindt u een overzicht van de artikelen van de laatste vier uitgaven van Spotlight.

Op www.pwc.nl vindt u onder 'Publicaties' de laatste jaargangen. Uiteraard kunt u ook contact met ons opnemen.

Op www.pwc.nl vindt u de laatste jaargangen. Uiteraard kunt u ook contact met ons opnemen.

Spotlight 2021 Uitgave 3

Woord vooraf – **Ga het gesprek aan over kwaliteit** – *Agnes Koops-Aukes*

Column – **Recyclen is goed, maar repareren is beter** – *Jan Willem Velthuisen*

Interview – **In gesprek met Stef van Weeghel en Edwin Visser** – *Hugo van den Ende en Maarten de Wilde*

Verslaggeving – **Inzicht in kwaliteit door audit quality indicators** – *Twan van Drunen en Wendy Groot*

Governance en toezicht – **Commissaris in een crisisperiode** – *Daniëlle Struijs en Justine Sliwinski*

Recht – **De hybride overheid** – *Wouter Amersfoort*

Belastingen – **Internationaal fiscaal stelsel na 100 jaar toe aan verandering** – *Laura den Ridder, Pieter Ruige en Tjeerd van den Berg*

ESG-ontwikkelingen – **Onderschat de Corporate Sustainability Reporting Directive niet - start met het strategisch perspectief** – *Marcus Looijenga*

Spotlight 2021 Uitgave 2

Woord vooraf – **Inclusiviteit leidt tot betere discussies, beslissingen en resultaten** – *Raneesh Jagbandhan*

Column – **De arbeidsmarkt ontdooit. Er is werk aan de winkel** – *Jan Willem Velthuisen*

Interview – **In gesprek met stakeholder Jannet Vaessen** – *Jacobina Brinkman en Hugo van den Ende*

Verslaggeving – **Het toenemende belang van niet-financiële informatie (deel 2)** – *Hugo van den Ende*

Verslaggeving – **Aandachtspunten bij de verwerking van supply chain finance in de jaarrekening** – *Geert Wognum en Nina van der Reijden*

Governance en toezicht – **De rol van de raad van commissarissen in een familiebedrijf**

Recht – **Het faillissementsrecht op de schop: het wetsvoorstel overgang van onderneming in faillissement (Woof)**

Belastingen – **Reflecties op een fundamentele hervorming van het Nederlandse belastingstelsel** – *Edwin Visser en Mitra Tydeman*

Spotlight 2021 Uitgave 1

Woord vooraf – **De weg naar wereldwijde standaarden voor niet-financiële informatie kan hobbelig zijn** – *Arjan Brouwer*

Column – **Het is tijd dat plastic duur wordt** – *Jan Willem Velthuisen*

Verslaggeving – **Het toenemende belang van niet-financiële informatie** – *Hugo van den Ende*

Verslaggeving – **Accountingoverwegingen met betrekking tot de nieuwe Nederlandse Wet homologatie onderhands akkoord** – *Alexander Spek en Diederik van der Veer*

Accountancy – **Nieuwe controlestandaarden – nu al actie vereist!** – *Frans de Groot*

Accountancy – **De interpretatie en controle van de NOW-subsidie ingewikkelder dan verwacht**

Governance en toezicht – **Een frauderisicoprogramma is noodzakelijk voor elke organisatie** – *Gerrit-Jan Kreeftenberg en Tessa van Steijn-Meijer*

Belastingen – **DAC6: meldingsplicht en meldingsplichtigen** – *Maarten van Brummen en Merel Mookhoek*

Sustainable Development Goals – **Hoe duurzaam zijn de verschillen tussen de EU-Taxonomie en de SFDR?**

Digital – **Menselijke behoefte boven technologische vooruitgang**

Spotlight 2020 Uitgave 4

Woord vooraf – **We weten niet beter!**

Column – **Het praatje bij de koffieautomaat heeft ook waarde** – *Jan Willem Velthuisen*

Verslaggeving – **De controle van de ESEF-eisen aan digitale jaarverslagen** – *Wiert Smid en Willem Geijtenbeek*

Verslaggeving – **De controle van morgen door innovatie en verbinding** – *Adriaan Terlouw, Anne-Peter Ruit en Hans van der Meer*

Interne beheersing en IT – **Digitaal geld – contant geld in elektronische vorm**

Governance en toezicht – **De impact van nieuwe vereisten voor het beloningsbeleid en het remuneratierapport** – *Frank van Oirschot en Ronny Wik*

Governance en toezicht – **De 'good' in 'good governance'** – *Wouter Amersfoort*

Belastingen – **Prinsjesdag 2020: ontwikkelingen in de winstbelasting** – *Maarten de Wilde en Merel Mookhoek*

Sustainable Development Goals – **Eenduidiger meten en rapporteren van SDG-impact**

Digital – **Strategisch voordeel door samenwerking met start-ups**

Op www.pwc.nl, onder 'Actueel & publicaties', zijn alle PwC-publicaties verzameld, gerubriceerd naar diensten, thema's en marktsectoren. Hier een greep uit de publicaties.

Acht aanbevelingen voor het managen van klimaatrisico's

Financiële instellingen vervullen met hun financieringen en investeringen een sleutelrol in de transitie naar een meer duurzame economie. Maar banken, pensioenfondsen, verzekeraars en vermogensbeheerders lopen zelf ook financiële en operationele risico's op klimaatgebied. Het is daarom cruciaal dat zij deze risico's integreren in hun raamwerk voor risicomanagement.

2022 in zicht - Tips voor uzelf, maar ook voor uw organisatie

Het is bijna 2022. Welke acties moet u nog voor het eind van dit jaar ondernemen en welke zaken moet u juist uitstellen tot volgend jaar om bestaande en nieuwe fiscale faciliteiten te benutten? We hebben voor u alvast een selectie gemaakt van actuele fiscale tips en daarnaast overige tips en aandachtspunten.

Rechtstreeks - Richtlijnen voor de jaarverslaggeving 2021

Rechtstreeks is een periodieke uitgave voor iedereen die zich bezighoudt met de jaarrekening onder Nederlandse verslaggevingsregels. Via Rechtstreeks informeren wij u over belangrijke actualiteiten die van belang zijn voor het opstellen van de jaarrekening. In deze Rechtstreeks geven we een overzicht van de belangrijkste actualiteiten voor uw jaarrekening die beginnen op of na 1 januari 2022.

Handboek jaarrekening 2021

Financiële verslaggeving in Nederland, jaarrekening 2021 is hét handboek voor iedereen die met (externe) financiële verslaggeving te maken heeft: accountants, controllers, administrateurs en andere financieel deskundigen. Hiermee heeft u een handzame en toegankelijke uitleg van de regelgeving over financiële verslaggeving, inclusief praktische voorbeelden en zichtbare referenties naar wetteksten en RJ-alinea's.

Colofon

Spotlight is het vaktechnisch bulletin van PricewaterhouseCoopers Accountants. Dit bulletin mag ter beschikking worden gesteld aan klanten en derden, evenwel met inachtneming van het volgende. Bij het redigeren van de teksten wordt de uiterste zorgvuldigheid betracht. De behandeling van de onderwerpen is evenwel niet altijd uitputtend, terwijl tevens na verloop van tijd informatie verouderd of niet meer (volledig) juist kan zijn. De mening van de auteur(s) is niet noodzakelijkerwijs de mening van PwC. Wij aanvaarden daarom geen verantwoordelijkheid voor hetgeen eventueel wordt ondernomen op basis van de inhoud van deze publicatie. Waar in de tekst naar een niet-specifiek persoon verwezen wordt (bijvoorbeeld 'de accountant') wordt de m/v-vorm bedoeld; lees 'hij/zij'. Alle rechten voorbehouden.

Hoofdredacteur

Hugo van den Ende AA RB

Redactie

mr. W. Amersfoort
drs. M.J. Brouwer RA
J. Dul MSc
drs. J.I. de Groot RA
J. IJspeert RA
J. Janssen MSc
drs. A. van der Linden RA
I.G.C. Oudhuis RA
mr. drs. H.K.O. Reimers AA
prof. mr. dr. M.F. de Wilde

Eindredactie

mr. M.E. Smit
E.E. van der Wolf BA

Bureauredactie

K. Kalpoe

Secretariaat

D. van der Klis

Vormgeving

Richard Volbeda

Fotografie

PwC
Jean-Pierre Jans

Productie

AraneaGrafimedia

Nadere informatie

Voor nadere informatie kunt u zich wenden tot Assurance National Office of de personen die in de bijdragen genoemd zijn. Wanneer u een artikel of passage uit Spotlight wilt overnemen is bronvermelding verplicht en verzoeken wij u een exemplaar van uw publicatie te zenden aan het redactieadres.

Redactieadres

PricewaterhouseCoopers Accountants
Assurance National Office
Postbus 90357
1006 BJ Amsterdam
Telefoon: 088 792 5253
Fax: 088 792 9632

Abonnementenservice

Gelieve wijzigingen, inclusief adreslabel, te sturen naar:
PricewaterhouseCoopers Accountants
Assurance National Office
Postbus 90357
1006 BJ Amsterdam

Spotlight Jaargang 28 - 2021 uitgave 4

Deze publicatie is uitsluitend opgesteld als algemene leidraad voor relevante kwesties en dient niet te worden geïnterpreteerd als professioneel advies. U dient niet te handelen op basis van de in deze publicatie vervatte informatie zonder nader professioneel advies te hebben ingewonnen. Er wordt geen enkele expliciete of impliciete verklaring verstrekt of garantie geboden ten aanzien van de juistheid of volledigheid van de in deze publicatie vervatte informatie, en voor zover toegestaan krachtens de wet, aanvaarden de bij deze publicatie betrokken PwC firms, medewerkers en vertegenwoordigers geen enkele aansprakelijkheid, voor de gevolgen van enige handeling dan wel omissie door hetzij uzelf hetzij enige andere persoon op basis van de in deze publicatie vervatte informatie of voor enig besluit waaraan die informatie ten grondslag ligt.

www.pwc.nl

© 2021 PricewaterhouseCoopers B.V. (KvK 34180289). Alle rechten voorbehouden. PwC verwijst naar de Nederlandse firma en kan soms naar het PwC-netwerk verwijzen. Elke aangesloten firma is een afzonderlijke juridische entiteit. Kijk op www.pwc.com/structure voor meer informatie.